TIP YAZMALARINDA YER ALAN MADENCİLİK VE MİNERAL TERİMLERİ

Yrd. Doç. Dr. Feyza TOKAT*

ÖZ: Tıp yazmaları, sadece tıp tarihine ve diline ışık tutacak bilgilerle sınırlı değildir. Bu eserlerde tıp tarihi ve tıp dili ile birlikte, farklı bilim dallarının tarihi ile ilgili söz varlığını tespit etmek mümkündür. Dolayısıyla tıp yazmalarının mümkün olduğu kadar incelenmesi ve söz varlığının ortaya konması önem taşımaktadır. XV.-XVII. yüzyıllar arasında yazılmış telif, tercüme veya derleme Türkçe tıp yazmalarında hastalıkların teşhisinin yanı sıra, tedavi yöntemleri ve ilaç yapımı da anlatılmaktadır. Bu sebeple tıp yazmaları ilaç yapımında kullanılan eczacılık, kimya, botanik, zooloji, madencilik gibi bilim dallarına ait terimleri de içerir. Bu çalışmada XV.-XVII. yüzyıllar arasında yazılmış altı tıp yazmasında bulunan madencilik ve mineral terimleri tespit edilmiş, maden ve minerallerle ilgili söz varlığı, dönemin madencilik ve mineral terimleri açısından Türkçenin durumu, hangi dillerden etkilendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada 554 madencilik terimi tespit edilmiştir. Bu terimlerden Türkçe olan 51'inin standart Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında varlıklarını hâlâ sürdürdükleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tıp yazması, madencilik terimleri, mineral terimleri, söz varlığı

Mining and Mineral Terms in Medical Manuscripts

ABSTRACT: Medical manuscripts are not limited to information that will only shed light on the history and language of medical history. In these works, in conjunction with the history and language of medicine, it is possible to detect the vocabulary related to the history of different branches of science. Therefore, investigation of medical manuscripts as far as possible and revealing the vocabulary is important. In copyright, translation or compilation Turkish medical manuscripts written between

* Pamukkale Üni. Eğitim Fak. Türkçe Eğitimi Böl. ftokat@pau.edu.tr

XV.-XVII. centuries, as well as the diagnosis of diseases, treatment methods and medicine production are also described. Therefore, medical manuscripts also include terms of scientific disciplines that are used in making medicine such as mining, pharmacy, chemistry, botany, zoology. In this study, mining and mineral terms in five medical manuscript written between XV.-XVII. centuries have been identified, the vocabulary about mining and minerals, the condition of Turkish in terms of related period's mining and mineral terms and the influenced languages are tried to be revealed. In this study, 554 mining terms have been identified. The fifty-one of these terms that are Turkish are seen to have equivalent counterparts in standard Turkey Turkish and dialects.

Key Words: Medical manuscripts, mining terms, mineral terms, vocabulary

GİRİŞ

Tıp yazmaları, sadece tıp tarihine ve diline ışık tutacak bilgilerle sınırlı değildir. Bu eserlerde tıp tarihi ve tıp dili ile birlikte, farklı bilim dallarının tarihi ile söz varlığını tespit etmek mümkündür. Dolayısıyla tıp yazmalarının mümkün olduğu kadar incelenmesi, dil özelliklerinin tespit edilmesi ve söz varlığının ortaya konması önem taşımaktadır. XV.- XVII. yüzyıllar arasında yazılmış telif, tercüme veya derleme Türkçe tıp yazmalarında hastalıkların teşhisinin yanı sıra, tedavi yöntemleri ve ilaç yapımı da anlatılmaktadır. Bu sebeple tıp yazmaları ilaç yapımında kullanılan eczacılık, kimya, botanik, zooloji, madencilik gibi bilim dallarına ait terimleri de içerir. Türkçe tıp yazmaları üzerine yapılan çalışmalar genellikle tıp terimleri (Kahya 1978; Önler 1989; Türkmen 2006; Doğan 2009b; Gümüşatam 2009b; Güven 2009); bitki isimleri (Önler 1987, 1988, 2004; Küçüker 2010; Gürlek 2011; Demirli 2012) ve ağırlık ölçüleri (Gümüşatam 2012) üzerine yoğunlaşmıştır. Oysa tıp yazmalarında tavsiye edilen geleneksel tedavi yöntemlerinde bitkisel ve hayvansal ürünlerin yanında birçok cevher, maden, taş ve mineral de ilaç yapımında kullanılmakta ve bu maddelerin ismi yazmalarda sıkça geçmektedir. Bu sebeple tıp yazmaları madencilik ve mineral terimleri bakımından Türk dili araştırmacıları için zengin birer kaynak niteliğindedir.

Genel olarak Osmanlıca madencilik terimleri, özel olarak da tıp yazmalarındaki Osmanlıca madencilik ve mineral terimleri konusunda bugüne kadar çok az sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalarda sadece değerli taşlarla ilgili terimler derlenmiş (Argunşah 1990; Kutlar 2005), bütünüyle madenler üzerinde durulmamıştır. Başka bir çalışmada ise Tertîb-i Mu'âlece'deki madencilik terimlerinin eczacılık terimleri ile ilişkisi değerlendirilmiştir (Gümüşatam 2010).

Bu çalışmada, XV.- XVII. yüzyıllar arasında Osmanlı sahasında yazılmış altı ayrı telif, tercüme veya derleme Türkçe tıp yazmasında bulunan madencilik ve mineral terimleri varak ve satır numarası ile tespit edilmiş, madencilik ve mineral terimleri ile ilgili söz varlığı, dönemin madencilik ve mineral terimleri açısından Türkçenin durumu, hangi dillerden etkilendiği ortaya konulmuştur. Böylece söz konusu terimlerin eş anlamlılık durumları ile, hangisinin ödünçleme olduğu, hangisinin Türkçe karşılığı ile kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda farklı dillere ait kelimeler/terimler ihtiva eden tıp yazmaları üzerine yapılan bu tür çalışmalar, madencilik ve mineral tarihini araştıran uzmanlara da faydalı olması bakımından önemlidir.

Veri Toplama ve İnceleme Yöntemi

İncelemede XV.-XVII. yüzyıllar arasında Osmanlı sahasında yazılan, dönemin tıp anlayışını ve dil özelliklerini yansıtan ve üzerinde doktora çalışması yapılan altı farklı Türkçe tıp yazmasındaki madencilik terimleri tespit edilmiştir. Bu terimler tespit edilirken "*Dictionary of Mining, Mineral, and Related Terms"* (Thrush 1996) ve *"Resimli Maden Terimleri Sözlüğü*" (Öcal vd.1999)nden yararlanılmıştır. Tespit edilen bu madencilik ve mineral terimlerinin kökenleri belirtilmeye çalışılmış ve anlamları verilmiştir. Madde başı kelimelerin farklı dillerden alınmış eşanlamlıları varsa *(krş.)* kısaltması ile diğer madde başlarına göndermeler yapılmıştır. İncelenen eserler şunlardır:

Tertîb-i Mu'âlece (TM): XV. yüzyıl tıp eserlerinden olan Tertîb-i Mu'âlece, müellifi kesin olarak bilinmeyen yarı telif yarı derleme mensur biçimde yazılmış bir tıp kitabıdır. Eser, Gürkan Gümüşatam tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır (Gümüşatam 2009a).

Terceme-i Akrabâdîn (TA): 1454 yılında Cürcânî'ye ait Zahîre-i Harzemşâhî adlı eserin akrabâdîn bölümüne Sabuncuoğlu Şerefeddin tarafından iki bölüm daha eklenerek meydana getirilmiş bir eserdir. Eserin hem tıp ve bilim tarihi üzerine (Süveren 1991) hem de dil özellikleri üzerine (Doğan 2009a) doktora çalışması yapılmıştır.

Mürşid (M): Muhammed bin Mahmud Şirvânî tarafından 1438 yılında yazılmış olan eser, göz hastalıklarıyla ilgilidir. Eser, göz hastalıkları konusunda Osmanlı tıbbının en kapsamlı kitabı olarak kabul edilir. (Bayat ve Okumuş 2004)

Alâim-i Cerrâhîn (AC): Mora seferi sırasında Moson isimli kalede bulunan Çindâr adlı Yunanca/Süryanîce cerrahî kitabının cerrah İbrahim bin Abdullah tarafından 1505 tarihinde Alâim-i Cerrâhîn adıyla çevirisi-

dir. Ateşli silah yaralarından ve frengiden ilk defa söz eden kitap olarak bilinen eserin Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa bölümünde 568'de kayıtlı olan nüshası üzerinde doktora çalışması yapılmıştır (Gürlek 2011).

Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ (LME): Lârendevî Siyâhî tarafından 1615 yılında kaleme alınmış bir tıp sözlüğüdür. Eserde, Arapça, Farsça, Grekçe, Hintçe, Süryanice, Ermenice, İbranice şifalı bitki ve bitki köklerinin, şifalı taşlar ve killerin, çeşitli hayvan adlarının, birçok cevherin, terkiplerin, macunların ve birçok tıbbî terimin Türkçe karşılıkları verilmiştir (Murad 2009).

Tuhfetü'l-Erîbi'n-Nâfia li'r-Rûhânî ve't-Tabîb (TEN): Sultan IV. Mehmet devri tarihçilerinden Hezârfen Hüseyin Efendi tarafından XVII. yüzyılda kaleme alınmış tıbbî bir eserdir. Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi R.986'da kayıtlı olan nüshası üzerinde çalışılmıştır (Tokat 2012).

Tıp Yazmalarında Yer Alan Madencilik ve Mineral Terimleri

Yukarıda zikredilen eserlerde tespit edebildiğimiz maden ve mineral isimleri, alfabetik sıra ile aşağıda gösterilmiştir:

A

abār: <*Ar.* Kurşun. *krş.* el-āhnek, ḳurşun, reṣāṣ, ṣırfān, sürb, üsrüb. (TEN19b/19)

ābār-ı muḥriḳ:<*Ar.*+*Ar.* Yanmış kurşun. *krş.* reṣāṣ-i muḥriḳ. (M 148a/3)

ābgîne: <*Far.* Sırça, cam. *krş*. ṣırça, zücāc. (TA 19a/16)

ābıḳ: <*Ar.* Cıva. *krş.* ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayẓ, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 5a/3)

abḳar: <*Ar.* Güherçile, bir cins tuz. (LME 7a/7)

aġber: <*Ar.* Zırnık, arsenik. *krş.* rehîc, sıçan otı, zernîḫ.(LME 5b/17)

aḥcār: <*Ar.* Taşlar. (TA 272/6)

āhek: <*Far.* Kireç. *krş.* caṣṣ, kils, kirec, nūre. (TA 128b/4, LME 2b/14)

āhen: <*Far.* Demir. *krş*. demür, ḥadîd. (TEN 44a/7, LME 2b/3)

āhen-keş: <*Far.* Mıknatıs taşı, demirçeken. *krş.* āhen-rübā, mıḳnāṭîs, seng-i āhen-rübā. (LME 4b/8)

āhen-rübā: <*Far.* Mıknatıs taşı, demirçeken. *krş*. āhen-keş, mıḳnāṭîs, seng-i āhen-rübā. (LME 3a/17)

ᶜaḳîḳ: <*Ar.* Kalseduan kuvarsının bir türü olan, yüzük taşı, mühür vb. yapmakta kullanılan, türlü renklerde, yarı saydam, parlak ve değerli bir taş.(TA 42a/17)

altın iḳlimiyası: <*T.*+*Gr.* Altının eritilmesi sırasında oluşan cürufa verilen isim. (TA 259a/7, M 232b/12, AC 84b/6)

altun: <*T.* Atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,9 olan, 1064 °C'de eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element, zer. *krş.* zer, ẕeheb. (TEN 8a/18, LME 5a/10, TA 34b/5, AC 4b/9)

altun ṭopraḳ: <*T.*+*T.* 1.Toz hâlinde altın, altın tozu. *krş.* tibr, zer-i surḫ. 2.Altın külçesi. (LME 26b/9)

ameliyun: <*Gr.* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş.* ᶜāmūrā, āẕerfiyūn, deñizköpügi, eẕariḳis, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 3a/13)

ᶜāmūrā: <*Ar.* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş*. ameliyun, āẕerfiyūn, deñizköpügi, eẕariḳis, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 37b/4)

anaḫaṭaş: <*Gr.* Yunancada bu isimle bilinen bir taş. (M 123a/4)

ānek: <*Ar.* Kalay. *krş.* eng, erzîz, ḳalay, ḳarziz, ḳışdir, kîmiyā. (LME 2a/13)

arż: <*Ar.* Billura benzeyen bir taş. (LME 34b/7)

aşābiᶜ-i firᶜavn: <*Ar.*+*Ar.* Mekke Denizi'nden getirilen parmak şeklinde bir taş. *krş.* imsākü'l-cerrāḥ. (LME 5b/16)

aşı ṭopraġı: <*T.*+*T.* Renkli badana toprağı, kırmızı çamur. *krş.* kil-i surḫ, maġre, türāb-ı ḫirmenî. (TEN 100b/9, LME 12b/10, AC 89b/6)

ᶜaṭṭār: <*Ar.* Tunç, bakır. *krş.* rūy, tuc. (LME 36b/6)

ayaḳ ṭaşı:<*T.*+*T.* Pütürünü, kirini gidermek için yıkanırken ayağa sürülen çopur taş, ayak taşı. *krş.* fînek, ḳaysiyūr, ḳaysūr, köbük ṭaşı. (LME 42b/10)

ᶜayār: <*Ar.* 1. Altın ve gümüşten yapılmış şeylerin saflık ve hafiflik derecesi. 2. Kurşun karbonatı. *krş.* ḳurşun üstübeci, sürb-i sūḫte, üsrüb-i sūḫte. (LME 3a/13, AC 228a/4)

ay köbügi: <*T.*+*T.* Geceleri ay ışığında bulunduğu söylenen şeffaf bir çeşit taş, ay taşı. *krş.* ay ṭaşı, baṣāḳü'l-ḳamer, efrusaliyin, ḥacerü'l-ḳamer, raġvetü'l-ḳamer, zebedü'l-ḳamer. (LME 17a/11)

ᶜaynü'l ḥayāt: <*Ar*+*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, elfiya, el-ġayẓ, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 36a/3)

ay ṭaşı: <*T.*+*T.* Geceleri ay ışığında bulunduğu söylenen şeffaf bir çeşit taş, ay köpüğü. *krş.* ay köbügi, baṣāḳü'l-ḳamer, efrusaliyin, ḥacerü'l-ḳamer, raġvetü'l-ḳamer, zebedü'l-ḳamer. (LME 6b/7)

āẕerfiyūn: <*Far*. Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, deñizköpügi, eẕariḳis, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 6b/12)

B

bād-zehr: <*Far.* Hidratlı silis cinsinden süt beyazı değerli taş, panzehir taşı. *krş.* pānzehir. (TEN 35b/17, TA 79b/15)

baḳır: <*T.* Atom numarası 29, yoğunluğu 8,95 olan, 1084 °C'ye doğru eriyen, doğada serbest veya birleşik olarak bulunan, ısı ve elektriği iyi ileten, kolay dövülür ve işlenir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kızıl renkli element. *krş.* nuḥās, mis. (TEN 8a/5, LME 12a/4, TA 26a/13, AC 61/6)

baḳır ṭulısı: <*T.*+*?* Bakırın işlenmesi esnasında sıçrayan paslar. *krş.* baḳır tūbālı**.** (AC 71b/5)

baḳır tūbālı: <*T.*+*Far.* Bakırın işlenmesi esnasında sıçrayan paslar. *krş.* baḳır ṭulısı. (AC 218a/3)

balçıḳ: <*T.* İçinde çeşitli organik maddeler bulunan, genellikle killi, koyu, yapışkan çamur, mil. (AC 152b/1, TA 160a/13)

bārūd: <*Far.* Kükürt ve kömür tozundan ibaret patlayıcı madde, barut. (TEN 141a/8)

baruḳ: <*Gr.* Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. *krş.* eng-i ḫafîf, eng-i muḥaffef, isfidāc, isfidāc-ı reṣāṣî, ispindāt, ḳalay üstübeci, sipîdāb, üstübec. (LME 10a/2)

başāḳü'l-ḳamer: <*Ar.+Ar.* Geceleri ay ışığında bulunduğu söylenen şeffaf bir çeşit taş, ay köpüğü, ay taşı. *krş.* ay köbügi, ay ṭaşı, efrusaliyin, ḥacerü'l-ḳamer, raġvetü'l-ḳamer, zebedü'l-ḳamer. (LME 10b/10)

baṭralavan: <*Gr.* Zift, karasakız. *krş.* ḳîr, mumya, zift. (LME 10b/13)

benātü'l-leyl: <*Ar.+Ar.* Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. *krş.* büssed, efrek, eş-şerî, ḥacer-i baḥrî, ḫarhek, ḳırfıl, ḳuẕūl, mercān. (LME 9b/4)

benî isrā'îl zeytūnı: <*Ar.+Ar.+Ar.* Zeytinden büyük, üzerinde çapraz çizgiler bulunan, güvercin yumurtası kadar olan bir taş. *krş.* ḥacerü'l-yehūd, ḥacerü'ş-şaṭb. (TEN 43b/13, LME 17a/21)

bilegü ṭaşı: <*T.+T.* Bıçak, çakı, makas vb. kesici araçları bilemekte kullanılan ince taneli sarı taş. *krş.* ḥacer-i ᶜırāḳî, ḥacerü'l-misenn, misenn. (TEN 142b/3, LME 17a/15, TA 264a/6)

bilincāsef: <*Far.* Beyaz zift. *krş.* birincāsef. (LME 9a/5)

billūr: <*Far.* Yapı elemanları (atomlar, iyonlar, moleküller), belli bir kurala bağlı olarak, çevrimsel sıralanmış olan katı madde. (TEN 129b/16, LME 24a/14)

birincāsef: <*Far.* Beyaz zift. *krş.* bilincāsef. (LME 9a/5)

birūz: <*Far.* Küpe ve yüzük taşı gibi süslemede kullanılan, mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral. *krş.* fîrūze, ḥacerü'l-ᶜayn, pîrezed, pirūze. (TA 260a/5)

boyacıl ṭaşı: <*T.+T.* Siyah boya çıkartan bir taş, boya taşı. *krş.* ḥacer-i afrîḳî. (LME 17a/12)

buḫayyiretü'l-yahūd: <*Ar.+Ar.* Bir tür zift. (TEN 75b/12)

būraḳ*:* <*Ar.* Su ile birleşmiş ve billurlaşmış sodyum karbonat. (TEN 127b/3, TA 213a/14)

būraḳî: <*Ar.* Su ile birleşmiş ve billurlaşmış sodyum karbonatla ilgili. (TEN 144a/12)

būre: <*Far.* Kuyumcuların kullandığı tuza benzer madde, bora. (TEN 127b/15, LME 25a/2, TA 203a/16)

būre-i ermenî: <*Far.+ö.a.+nisbet î'si.* Kuyumcu buresinden bir

miktarını sedefle ezilmesiyle elde edilen madde. (AC 227a/1)

būre-i hindî: <*Far.+ö.a.+nisbet î'si.* Altın ve gümüş lehimi. *krş.* tengār. (LME 12a/8)

būre-i nān: <*Far.+Far.* Doğal sodyum karbonat. *krş.* naṭrūn. (LME 8b/3)

buriṭas: <*Gr.* Demir sülfit, ak pirit. (LME 10a/8)

buriṭiş: <*Gr.* Göz taşı, ruşena taşı. *krş.* erşed, ḥacerü'n-nūr, ḥacerü'r-rūşenā, merḳaşîşā, rūşenāyî, seng-i rūşenā. (LME 11b/3)

buzāḳü'l-ḳamer: <*Ar.+Ar.* Gümüş kalıntısı, gümüş boku. *krş.* gümüş boḳı, gümüş ekindisi, ḫabs̱ü'l- fıżża, senḫāle-i fıżża. (LME 11b/10)

büssed: <*Ar.* Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. *krş.* benātü'l-leyl, efrek, eş-şerî, ḥacer-i baḥrî, ḫarhek, ḳırfıl, ḳuz̲ūl, mercān. (TEN 37a/13, LME 7b/14, TA 35a/5)

C

caşş: <*Ar.* Kireç. *krş.* āhek, kils, kirec, nūre. (LME 14a/18)

cāvdūn: <*Far.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvelherc, cāv-ı zehrec, cāvîze, enderzā, gāv-ı zehrec, ḥacerü'l-baḳar, ḥararetü'l-baḳar, ḫaraża, ḫār-ı zehrec. (LME 14b/12)

cāvelherc: <*Far.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvdūn, cāv-ı zehrec, cāvîze, enderzā, gāv-ı zehrec, ḥacerü'l-baḳar, ḥararetü'l-baḳar, ḫaraża, ḫār-ı zehrec. (LME 15a/3)

cāv-ı zehrec: <*Far.+Far.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvdūn, cāvelherc, cāvîze, enderzā, gāv-ı zehrec, ḥacerü'l-baḳar, ḥararetü'l-baḳar, ḫaraża, ḫār-ı zehrec. (LME 14a/16)

cāvîze: <*Far.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvdūn, cāvelherc, cāv-ı zehrec, enderzā, gāv-ı zehrec, ḥacerü'l-baḳar, ḥararetü'l-baḳar, ḫaraża, ḫār-ı zehrec. (LME 15a/3)

cehennem deresi ṭaşı*: <Ar.+Far+T.* Cehennem taşı, gümüşün nitrik asitte ergitilmesiyle elde edilen, havaya dayanıklı, ışıkta bozulmayan beyaz kristal. *krş*. ḥacer-i ġāġātîs. (LME 17a/12)

cemelcem: *<?* Yapılarda kullanılan açık renkli ve siyah renkli delikli, hafif, işlenmesi kolay, ateşe dayanıklı bir tür taş. *krş.* cimcim, ḳovaz. (LME 15a/14)

cenārek: *<Far.* Kızıl zırnık, arsenik. *krş.* deraḳlikun, ḳızıl ẕernîḫ. (LME 15b/13)

cengār: *<Ar. <Far.* Bakır pası cinsinden bir göz taşı, jengar. *krş.* enarin, jengār, ḳalem-i çengār, ḳalem-i zengār, ḳısiṭus, zencār, zengār. (TA 241a/6, AC 199b/8)

cevāhir: *<Ar.* Elmās, zümrüt, pırlanta gibi değerli taşlar. (TEN 146/2, TA 42b/8, AC1b/2)

cevher: *<Ar.* Değerli süs taşı, mücevher. *krş.* gevher. (TEN 52a/9, TA 53a/7, AC 144b/11)

cez[c]: *<Ar.* Göz boncuğu adı verilen, insanı nazardan, kötü gözden koruduğuna inanılan ve bu amaçla daha çok çocukların omuzbaşlarına ve gömleklerinin yakalarına dikilen camdan yapılma, göz biçimindeki boncuk. (LME 15a/8)

cimcim: *<Ar.* Yapılarda kullanılan delikli, hafif, işlenmesi kolay, ateşe dayanıklı bir tür taş. *krş.* cemelcem, ḳovaz. (LME 14b/2)

cübn-i ḥaṣîn: *<Ar.+Ar.* Alçı. (TEN 42a/8)

Ç

çaḳmaḳ ṭaşı: *<T.+T.* Çakmak taşı, demir veya çeliğe sürtüldüğünde kıvılcım çıkartan bir tür kuvars. *krş.* ḥacerü'n-nār, ḥacerü'ṣ-ṣam, ḥacerü'z-zerār, mehā, seng-i āteş. (LME 17a/16)

çamur: *<T.* Su ile karışıp bulaşır ve içine batılır duruma gelmiş toprak, balçık. *krş. ṭîn*. (TEN 30b/14, LME 45b/14)

D

degirmen ṭaşı: *<T.+T.* Değirmende dönerek taneleri ezen yuvarlak taş. *krş.* ḥacerü'r-raḥā. (LME 18b/8)

dehnec: *<Ar.* Kıymetli bir taş. (TEN 49b/1, LME 22b/12)

demür: *<T.* Atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C'de eriyen, mavimtırak esmer renkte, özellikle çelik, dö-

küm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element. *krş.* āhen, ḥadîd. (TEN 8a/6, LME 2b/14, TA 241a/15, AC 23a/10)

demür boḳı: <*T.*+*T.* Cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde, dışık. *krş.* fencenūş, fencūş, ḫabs̱-i ḥadîd, ḫabs̱ü'l-ḥadîd, neḫced, rîm-i āhek, telef-i āhenker, usḳurun. (LME 5b/12, AC 182a/1)

demür talaşı: <*T.*+*T.* Demir döküntüsü, demir kırpıntısı. *krş.* kūh-ı āhen. (LME 43b/21)

deñizköpügi: <*T.*+*T.* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, āẕerfiyūn, eẕariḳis, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 3a/13, TA 232b/6, AC 84b/5)

deraḳliḳun: <*Gr.* Kızıl zırnık, arsenik. *krş.* cenārek, ḳızıl ẕernîḥ. (LME 22a/16)

dişi zift: <*T.*+*Ar.* Bir tür zift. (AC 161b/5)

dürr: <*Ar.* İnci. *krş.* incü, lüᶜlüᶜ. (TEN 71a/8, LME 22a/17, TA 52b/3)

E

ebū-ḳalemun: <*Ar.*+*Ar.* Açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş, yeşim taşı. *krş.* ḥacer-i yeşb, yāḳūt-ı ḥabeşî, yeşf, yeşib, yeşîm ṭaşı. (LME 7a/8)

ebū ṭāven: <*Ar.* Lut Gölü'nden çıkartılan bir deniz mumyası. *krş.* isḳalṭin, ḳārsiyāl, muḳlü'l-yehūd, mūmiyā-yı ābî, mūmiyā-yı pālūde. (LME 5a/16)

eflāḳ ṭuzı: <*ö.a.*+*T.* Eflâk yöresine has bir tuz çeşidi. (TEN 141b/2, AC 287a/5)

efrek: <*?* Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. *krş.* benātü'l-leyl, büssed, eş-şerî, ḥacer-i baḥrî, ḫarhek, ḳırfıl, ḳuẕūl, mercān. (LME 4b/19)

efrusaliyin: <*Gr.* Geceleri ay ışığında bulunduğu söylenen şeffaf bir çeşit taş, ay köpüğü, ay taşı. *krş.* ay köbügi, ay ṭaşı, başāḳü'l-ḳamer, ḥacerü'l-ḳamer, raġvetü'l-ḳamer, zebedü'l-ḳamer. (LME 6b/7)

el-āhnek: <*Ar.* Kurşun. *krş.* el-āhnek, ḳurşun, reṣāṣ, ṣırfān, sürb, üsrüb. (LME 3b/8)

elfiya: <*Gr.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, el-ġayẕ, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 2b/15)

el-ġayẕ: <*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 2b/15)

el-ġurād: <*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayẕ, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 2b/18)

el-ᶜilm-i aṣfar: <*Ar.*+*Ar.* Sarı zırnık, sarı arsenik. *krş.* ersaniḳun, ṣarı zernîḫ, zernîḫ-i aṣfer, zernîḫ-i bedeḫşî. (LME 5a/4)

el-lebenü'l-ḥamel: <*Ar.*+*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayẕ, el-ġurād, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 2b/18)

elmās: <*Ar.* Billurlaşmış saf karbondan ibaret, çok sert, çok kıymetli parlak taş. (TEN 8a/4)

emcek ṭaşı: <*T.*+*T.* Meme taşı, süt taşı, süt kaynatılırken taşmaması için tencerenin içine konulan bombeli, yuvarlak, camdan yapılmış taş. *krş.* ḥacerü'l-esrî. (LME 17a/14)

enanaṭiṭis: <*Gr.* Siyah, katı, ceviz büyüklüğünde bir taş. (LME 5a/8)

enarin: <*Gr.* Bakır pası cinsinden yeşil renkli bir göz taşı, jengar. *krş.* cengār, ḳalem-i çengār, ḳalem-i zengār, ḳısiṭus, jengār, zencār, zengār. (LME 6a/15)

enderānî: <*Ar.* Billur renkte tıbbî bir tuz, saf tuz, Hacı Bektaş tuzu. *krş.* enderānî duz, ḥācı bekdaş ṭuzı**,** milḥ-i enderānî, nemek-i ṭaber-zed. (TEN 101b/14, LME 48b/14)

enderānî duz: <*Ar.*+*T.* Billur renkte tıbbî bir tuz, saf tuz, Hacı Bektaş tuzu. *krş.* enderānî, ḥācı bekdaş ṭuzı**,** milḥ-i enderānî, nemek-i ṭaber-zed. (AC 233b/11)

enderzā: <*Far.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvdūn, cāvelherc, cāv-ı zehrec, cāvîze, gāv-

ı zehrec, ḥacerü'l-baḳar, ḥararetü'l-baḳar, ḫaraża, ḫār-ı zehrec. (LME 6b/3)

endülüs balçıḳı:<*ö.a.+T.* Bir tür tıbbî çamur**.** (AC 229a/4)

eng: <*Far.* Kalay. *krş.* ānek, erzîz, ḳalay, ḳarziz, ḳışdir, kîmiyā. (LME 1b/17)

eng-i ḫafîf: <*Far.+Ar.* Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. *krş.* baruḳ**,** eng-i muḥaffef, isfidāc, isfidāc-ı reṣāṣî, ispindāt, ḳalay üstübeci, sipîdāb, üstübec. (LME 5a/4)

eng-i muḥaffef: <*Far.+Ar.* Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. *krş.* baruḳ, eng-i ḫafîf, isfidāc, isfidāc-ı reṣāṣî, ispindāt, ḳalay üstübeci, sipîdāb, üstübec. (LME 5a/20)

en-nāfilü'ṭ-ṭār: <*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayẓ, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 2b/17)

en-nūrü'z-zevārūḳ*:* <*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayẓ, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 2b/16)

ermina: <*Sür.* Amonyak tuzu, amonyak klorür. *krş.* milḥ-i nevsiye, nişadır, nūşādur. (LME 5b/6)

er-ravġ: <*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayẓ, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 2b/18)

er-rūḥānî: <*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayẓ, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 2b/16)

ersaniḳun: <*Gr.* Sarı zırnık, sarı arsenik. *krş.* el-ᶜilm-i aṣfar, ṣarı zernîḫ, zernîḫ-i aṣfer, zernîḫ-i bedeḫşî. (LME 5b/9)

erşed: <*Far.* Göz taşı, ruşena taşı. *krş.* buriṭiş, ḥacerü'n-nūr, ḥacerü'r-rūşenā, merḳaşîşā, rūşenāyî, seng-i rūşenā. (LME 5b/5)

erzîz: <*Far.* Kalay. *krş.* ānek, eng, ḳalay, ḳarziz, ḳışdir, kîmiyā. (TEN 50b/3, TA 268a/3)

esperenc: <*Far.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esrikun, ḳabari, seyl-i ḫūn, siliḳun, sîrḳūn, sülügen**,** şengerf, zencefre, zerḳūn. (LME 4a/8)

esrikun: <*Gr.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esperenc, ḳabari, seyl-i ḫūn, siliḳun, sîrḳūn, sülügen**,** şengerf, zencefre, zerḳūn. (LME 6b/13)

eş-şerî: <*Ar.* Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. *krş.* benātü'l-leyl, büssed, efrek, ḥacer-i baḥrî, ḫarhek, ḳırfıl, ḳuẕūl, mercān. (LME 4b/10)

etmekçiler būresi: <*T.*+*Far.* Tuzlu taşlar üzerinde meydana gelen bir nevi tuz. (M 269a/1)

evran pulı: <*T.*+*Far.* Mika. (TEN 62a/6)

eẕariḳis: <*Gr.* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, āẕerfiyūn, deñizköpügi, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 6b/12)

ezraḳi: <*Gr.* 1. Lüle taşı. 2. Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, āẕerfiyūn, deñizköpügi, eẕariḳis, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 6b/11)

ez-zemūmü'l-ḥayy: <*Ar.*+*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayẕ, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve, zîbaḳ. (LME 2b/15)

F

fādec: <*Far.* Hindistan'dan gelen, panzehir denilen taşın madenî bir türü olup bazısı beyaza yakın sarı renkte, bazısı da yeşile dönük bir renk taş. (LME 39b/15)

fāṭ-zehr: <*Far.* Geviş getiren hayvanların mide ve bağırsaklarında oluşan ve eskiden panzehir olarak kullanılan bir taş. *krş.* hacerü't-teys, pāy-zehr. (LME 38b/10)

felyun: <*Gr.* Ermeni kili denen ve ilaç olarak kullanılan bi tür kil, potasyum nitrat. *krş.* gilermen, kil-i ermenî, maġretü'n-necādîn, ṭîn-i ermenî. (LME 39a/10)

fencenūş: <*Far.* Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde, dışık. *krş.* demür boḳı, fencūş, ḫabs̱-i ḥadîd, ḫabs̱ü'l-ḥadîd, neḫced, rîm-i āhek, telef-i āhenker, usḳurun. (LME 39a/11)

fencūş: <*Far.* Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde, dışık. *krş.* demür boḳı, fencenūş, ḫabs̲-i ḥadîd, ḫabs̲ü'l-ḥadîd, neḫced, rîm-i āhek, telef-i āhenker, usḳurun. (LME 38b/1)

fersulūn: <*Far.* Yeryıldızı, sedef hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit toz, pudra. *krş.* irsun, kevkeb-i buyān-mūş, kevkeb-i şāmūs, kevkebü'l-arż, ṭîn-i cezire, ṭîn-i şāmūs**,** yer yılduzı. (LME 39b/15)

fıżża: <*Ar.* Gümüş. *krş.* gümüş, sîm. (TEN 69b/16, LME 29a/5)

fıżżî : <*Ar.* Gümüşle ilgili. (TEN 98b/14)

fîbenc: <*Far.* Denizden çıkartılan bir taş. (LME 39b/2)

fînek: <*Far.* Pütürünü, kirini gidermek için yıkanırken ayağa sürülen çopur taş. *krş.* ayaḳ ṭaşı, ḳaysiyūr, ḳaysūr, köbük ṭaşı. (LME 38a/8)

fîrūze: <*Far.* Küpe ve yüzük taşı gibi süslemede kullanılan, mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral. *krş.* birūz, ḥacerü'l-ᶜayn, pîrezed**,** pirūze. (TEN 71a/10)

fuġulis: <*Gr.* Mısır'da çamaşır yıkamada kullanılan, leke çıkarıcı özelliği olan taş. (LME 39b/21)

G

gāv-ı zehrec: <*Far.+Far.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvdūn, cāvelherc, cāv-ı zehrec, cāvîze, enderzā, ḥacerü'l-baḳar, ḥararetü'l-baḳar, ḫaraża, ḫār-ı zehrec. (LME 43b/6)

gerd-i seflā: <*Far.+Ar.* Maden bulunan toprak. *krş.* maᶜden ṭopraġı. (LME 45a/6)

gevher: <*Far.* Değerli süs taşı, mücevher. *krş.* cevher. (LME 45b/9)

ġıbā: <*Ar.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayż, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, jîve, zîbaḳ. (LME 37b/8)

gök yāḳūt: <*T.+Ar.* Rengi mavinin çeşitli tonlarında olabilen kıymetli taş, safir. (TEN 8a/5)

göyünmüş bakır: <*T.+T.* Yanmış bakır. *krş.* nuḥāş-ı muḥriḳ. (M 258b/2)

güherçile: <*Far.* Tarımda gübre, hekimlikte ilaç olarak kullanılan,

barut vb. patlayıcı maddeler yapımına yarayan, beyaz renkte ve ince billurlar durumunda birleşik bir madde, potasyum nitrat. (TEN 103/12)

gümüş: <*T.* Atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88, yoğunluğu 10,5 olan, 960 °C'ye doğru sıvı durumuna geçen, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen element. *krş.* fıżża, sîm. (TEN 8a/5, LME 11b/10, AC 4b/9)

gümüş boḳı: <*T.+T.* Gümüş kalıntısı. *krş.* buzāḳü'l-ḳamer**,** gümüş ekindisi, ḫabs̱ü'l- fıżża, senḫāle-i fıżża. (LME 21a/19, AC 190a/2)

gümüş ekindisi: <*T.+T.* Gümüş kalıntısı, gümüş boku. *krş.* buzāḳü'l-ḳamer, gümüş boḳı, ḫabsü'l- fıżża, senḫāle-i fıżża. (LME 29a/5)

gümüş iḳlimiyası: <*T.+Gr.* Gümüşün eritilmesi sırasında meydan gene cürufa verilen bir isim olmakla beraber, daha çok çinko asit için kullanılır. (M 142a/6, AC 190a/3)

H

ḫabs̱-i ḥadîd: <*Ar.+Ar.* Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde, dışık. *krş.* demür boḳı, fencenūş, fencūş, ḫabs̱ü'l-ḥadîd, neḫced, rîm-i āhek, telef-i āhenker, usḳurun. (TEN 19b/18)

ḫabs̱ü'l- fıżża: <*Ar.+Ar.* Gümüş kalıntısı, gümüş boku. *krş.* buzāḳü'l-ḳamer**,** gümüş boḳı, gümüş ekindisi, senḫāle-i fıżża. (LME 21a/19)

ḫabs̱ü'l- ḥadîd: <*Ar.+Ar.* Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde, dışık. *krş.* demür boḳı, fencenūş, fencūş, ḫabs̱-i ḥadîd, neḫced, rîm-i āhek, telef-i āhenker, usḳurun. (LME 19b/5)

ḫabs̱ü'l- reṣās: <*Ar.+Ar.* Kurşun boku, kurşun artığı. *krş.* ḳurşun boḳı. (LME 21a/19)

ḥacer: <*Ar.* Taş. *krş.* seng, ṭaş. (TEN 144a/15, LME 26a/1, TA 12a/1)

ḥacer-i afrîkî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Siyah boya çıkartan bir taş, boya taşı. *krş.* boyacıl ṭaşı. (LME 17a/11)

ḥacer-i baḥrî: <*Ar.+Ar.* Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. *krş.* benātü'l-leyl, büssed, efrek, eş-şerî, ḫarhek, ḳırfıl, ḳuẕūl, mercān. (LME 17b/11)

ḥacer-i ermenî: <*Ar.+ö.a.+ nisbet î'si.* Ermeni taşı denen ve tıpta ilaç olarak kullanılan bir madde. (TEN 85a/8, LME 17b/7, TA 12a/1, AC 207b/2)

ḥacer-i esyūs: <*Ar.+? Çin'den gelen, ak renkli küçük bir taş.* (LME 18b/6)

ḥacer-i ġāġāṭîs: <*Ar.+Ar.* Cehennem taşı, gümüşün nitrik asitte ergitilmesiyle elde edilen, havaya dayanıklı, ışıkta bozulmayan beyaz kristal. *krş.* cehennem deresi ṭaşı. (LME 17a/12)

ḥacer-i ḥabeşî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Sarı renge yakın yeşil renkli zebercede benzer bir taş. *krş.* ḥacerü'l-fulful. (LME 17a/9)

ḥacer-i ḫurfî: <*Ar.+Ar.* Mısır'da hamamotu yerine kullanılabilen tüy dökücü toz elde edilen taş. (LME 17a/13)

ḥacer-i ʿırāḳî: <*Ar.+ ö.a.+nisbet î'si.* Bıçak, çakı, makas vb. kesici araçları bilemekte kullanılan ince taneli sarı taş, bileği taşı. *krş.* bilegü ṭaşı, ḥacerü'l-misenn, misenn. (LME 17a/15)

ḥacer-i isfenc: <*Ar.+Ar.* Sünger taşı, madenleri ve fildişini parlatmakta kullanılan, çok gözenekli, ağırlığı az, sert bir taş. *krş*. ḥasṣā'ü'l-isfenc, sünger ṭaşı. (TEN 118a/1, LME 17a/13)

ḥacer-i ḳayşūr: <*Ar.+Far.* Denizköpüğüne benzeyen, suya batmayan bir taş. (LME 17a/10)

ḥacer-i kıbtî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Elbise ve bez ağartılan toprak rengindeki taş. (LME 17a/10)

ḥacer-i lāciverdî: <*Ar.+Far*. İçinde düzgün bir biçimde dağılmış kükürt bulunan sodyumla alüminyum silikatın oluşturduğu değerli, lacivert renkli taş. krş. ḥacerü'l-lāciverd, lāciverd ṭaşı, merṭîs. (AC 212a/3)

ḥacer-i meşviye: <*Ar.+Ar.* Kireç taşı. (LME 18b/4)

ḥacer-i mışrî: <*Ar.+ö.a.+nisbetî'si.* Mısır taşı. (AC 223a/8)

ḥacer-i müşfîk: <*Ar.+Ar.* Avrupa'dan gelen sarı renkli bir taş. (LME 17a/8)

ḥacer-i şaʿr: <*Ar.+Ar.* Denizköpüğünün içinden çıkan bir taş. *krş.* ḥacer-i şeffaf, ḥacerü'l-ḳayşūr. (LME 18a/4)

ḥacer-i şeffaf: <*Ar.+Ar.* Denizköpüğünün içinden çıkan bir taş. *krş.* ḥacer-i şaʿr, ḥacerü'l-ḳayşūr. (LME 18a/2)

ḥacer-i yeşb: <*Ar.*+*Ar.* Açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş, yeşim taşı. *krş.* ebū-ḳalemun, yāḳūt-ı ḥabeşî, yeşf, yeşib, yeşîm ṭaşı. (LME 18b/8, TA 42a/17)

ḥacer-i zîbaḳ: <*Ar.*+*Far.* Kırmızı boya elde edilen bir taş. *krş.* ḳızıl mürekkeb, māridî. (LME 16b/18)

ḥacerü'd-dem: <*Ar.*+*Ar.* Özellikle göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan, Sina çölünden ve Hindistan'dan getirilen koyu kırmızı bir taş, kan taşı. *krş.* ḥacerü'l-manṭūr, ḥamaṭiyus, ḳan ṭaşı, sadene, şādenc, şādenc-i ᶜades. (LME 18b/5, TA 275b/7)

ḥacerü'd-dîk: <*Ar.*+*Ar.* Horozun karnından çıkan bir taş. (LME 17a/15)

ḥacerü'l-ᶜaḳārib: <*Ar.*+*Ar.* Serçe yumurtasına benzer, yassı, donuk rekli ve içinde küçük bir taş bulunduran bir taş, şeytantaşağı. *krş.* ḥacerü'l-velāde, ḥacerü'n-nesr, iblîs ṭaşaġı. (LME 18a/9)

ḥacerü'l-ᶜayn: <*Ar.*+*Ar.* Küpe ve yüzük taşı gibi süslemede kullanılan, mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral, firuze taşı. *krş.* birūz, fîrūze, pîrezed**,** pirūze. (TEN 71a/5)

ḥacerü'l-baḳar: <*Ar.*+*Ar.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvdūn, cāvelherc, cāv-ı zehrec, cāvîze, enderzā, gāv-ı zehrec, ḥararetü'l-baḳar, ḫaraża, ḫār-ı zehrec. (LME 16b/7)

ḥacerü'l-eṣrî: <*Ar.*+*Ar.* Meme taşı, süt taşı, süt kaynatılırken taşmaması için tencerenin içine konulan bombeli, yuvarlak, camdan yapılmış taş. *krş.* emcek ṭaşı. (LME 17a/14)

ḥacerü'l-fulful: <*Ar.*+*Ar.* Sarı renge yakın yeşil renkli, zebercede benzer bir taş. *krş.* ḥacer-i ḥabeşî. (TA 237b/11)

ḥacerü'l-hayy: <*Ar.*+*Ar.* Değirmen taşının küçüğü. (LME 17a/17)

ḥacerü'l-ḥayye: <*Ar.*+*Ar.* Rengi ve billur yapısı farklı birçok türü olan, minerallerin başkalaşmasıyla oluşan kütle, serpantin, yılan taşı. *krş.* yılan ṭaşı. (LME 17a/14)

ḥacerü'l-ḥayāl: <*Ar.*+*Ar.* Mumyalama işleminde kullanılan bir tür taş. *krş.* mūmiyā-yı maᶜdenî. (LME 17b/9)

ḥacerü'l-ḥūt: <*Ar.*+*Ar.* Balığın beyninde olan taş. (TEN 44a/5, LME 17a/16)

ḥacerü'l-isfenc: <*Ar.*+*Ar.* Sünger taşı, madenleri ve fildişini parlatmakta kullanılan, çok gözenekli, ağırlığı az, sert bir taş. *krş.* ḥasṣā'ü'l-isfenc, sünger ṭaşı. (TEN 44a/3)

ḥacerü'l-ḳamer: <*Ar.*+*Ar.* Geceleri ay ışığında bulunduğu söylenen şeffaf bir çeşit taş, ay köpüğü, ay taşı. *krş.* ay köbügi, ay ṭaşı, baṣāḳü'l-ḳamer, efrusaliyin, raġvetü'l-ḳamer, zebedü'l-ḳamer. (LME 17a/11)

ḥacerü'l-ḳayṣūr: <*Ar.*+*Ar.* Denizköpüğünün içinden çıkan bir taş. *krş.* ḥacer-i ṣa^{c}r, ḥacer-i şeffaf. (LME 18a/4)

ḥacerü'l-lāciverd: <*Ar.*+*Far.* İçinde düzgün bir biçimde dağılmış kükürt bulunan sodyumla alüminyum silikatın oluşturduğu değerli, lacivert renkli taş. *krş.* ḥacer-i lāciverdî, lāciverd ṭaşı, merṭîs. (TEN 117b/1)

ḥacerü'l-manṭūr: <*Ar.*+*Ar.* Özellikle göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan, Sina çölünden ve Hindistan'dan getirilen koyu kırmızı bir taş, kan taşı. *krş.* ḥacerü'd-dem, ḥamaṭiyus, ḳan ṭaşı, sadene, şādenc, şādenc-i ^{c}ades. (LME 18b/5)

ḥacerü'l-misenn: <*Ar.*+*Ar.* Bıçak, çakı, makas vb. kesici araçları bilemekte kullanılan ince taneli sarı taş, bileği taşı. *krş.* bilegü ṭaşı, ḥacer-i ^{c}ırāḳî, misenn. (LME 18b/8)

ḥacerü'l-velāde: <*Ar.*+*Ar.* Serçe yumurtasına benzer, yassı, donuk rekli ve içinde küçük bir taş bulunduran bir taş, şeytantaşağı. *krş.* ḥacerü'l-'aḳārib, ḥacerü'n-nesr, iblîs ṭaşaġı. (LME 18a/9)

ḥacerü'l-yehūd: <*Ar.*+*Ar.* Zeytinden büyük, üzerinde çapraz çizgiler bulunan, güvercin yumurtası kadar olan bir taş. *krş.* benî isrā'il zeytūnı, ḥacerü'ş-şaṭb. (TEN 43b/13, LME 17a/9)

ḥacerü'n-nār: <*Ar.*+*Ar.* Çakmak taşı, demir veya çeliğe sürtüldüğünde kıvılcım çıkartan bir tür kuvars. *krş.* çaḳmaḳ ṭaşı, ḥacerü'ṣ-ṣam, ḥacerü'z-zerār, mehā, seng-i āteş. (LME 17a/16)

ḥacerü'n-nesr: <*Ar.*+*Ar.* Serçe yumurtasına benzer, yassı, donuk rekli ve içinde küçük bir taş bulunduran bir taş, şeytantaşağı. *krş.* ḥacerü'l-'aḳārib, iblîs ṭaşaġı, iblîs ṭaşaġı. (LME 18a/9)

ḥacerü'n-nimr: <*Ar.*+*Ar.* Badem büyüklüğünde, kaplanın kuyruk sokumunda olan bir taş. *krş.* nerg-i peleng**.** (LME 19a/11)

ḥacerü'n-nūr: <*Ar.*+*Ar.* Göz taşı, ruşena taşı. *krş.* buriṭiş, erşed, ḥacerü'r-rūşenā, merḳaşîşā, rūşenāyî, seng-i rūşenā. (LME 18b/7)

ḥacerü'r-raḥā: <*Ar.*+*Ar.* Değirmen taşı, değirmende dönerek taneleri ezen yuvarlak taş. *krş.* degirmen ṭaşı. (LME 18b/8)

ḥacerü'r-ruḫām: <*Ar.*+*Ar.* Mermer taşı. *krş.* ḥacerü'ş-şaṭrîṭ, ḥacerü'ş-şuṭūṭ, mermer ṭaşı, ruḫām. (LME 19a/9)

ḥacerü'r-rūşenā: <*Ar.*+*Ar.* Göz taşı, ruşena taşı. *krş.* buriṭiş, erşed, ḥacerü'n-nūr, merḳaşîşā, rūşenāyî, seng-i rūşenā. (LME 18b/6)

ḥacerü'ş-şam: <*Ar.*+*Far.* Çakmak taşı, demir veya çeliğe sürtüldüğünde kıvılcım çıkartan bir tür kuvars. *krş.* çaḳmaḳ ṭaşı, ḥacerü'n-nār, ḥacerü'z-zerār, mehā, seng-i āteş. (LME 18b/2)

ḥacerü'ş-şaṭb: <*Ar.* Zeytinden büyük, üzerinde çapraz çizgiler bulunan, güvercin yumurtası kadar olan bir taş. *krş.* benî isrā'il zeytūnı, ḥacerü'l-yehūd. (LME 17a/21)

ḥacerü'ş-şaṭrîṭ: <*Ar.* Mermer taşı. *krş.* ḥacerü'r-ruḫām, ḥacerü'ş-şuṭūṭ, mermer ṭaşı, ruḫām. (LME 18b/4)

ḥacerü'ş-şuṭūṭ: <*Ar.* Mermer taşı. *krş.* ḥacerü'r-ruḫām, ḥacerü'ş-şaṭrîṭ, mermer ṭaşı, ruḫām. (LME 18b/4)

ḥacerü't-teys: <*Ar.*+*Ar.* Geviş getiren hayvanların mide ve bağırsaklarında oluşan ve eskiden panzehir olarak kullanılan bir taş. *krş.* fāṭzehr, pāy-zehr. (LME 19a/9)

ḥacerü'z-zerār: <*Ar.*+*Ar.* Çakmak taşı, demir veya çeliğe sürtüldüğünde kıvılcım çıkartan bir tür kuvars. *krş.* çaḳmaḳ ṭaşı, ḥacerü'n-nār, ḥacerü'ş-şam, mehā, seng-i āteş. (LME 18b/3)

ḥacılar kükürdi: <*Ar.*+*Far.* Bir tür kükürt. (AC199b/9)

ḥācı bektāş ṭuzı: <*Ar.*+*T.* Billur renkte tıbbî bir tuz, saf tuz. *krş.* enderānî, enderānî duz, milḥ-i enderānî, nemek-i ṭaber-zed. (TEN 101b/4, LME 52a/16)

ḥadîd: <*Ar.* Demir. *krş.* āhen, demür. (TEN 44a/6, LME 17a/18)

ḥadîdî: <*Ar.* Demirden yapılmış. (TEN 98b/15)

ḥadîd-i ḥarḳūs: <*Ar.*+*Far.* Rastık taşı, kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah taş. *krş.* ḫarḳūs, ḥarḳūsu'l-berberî, ḥınnā-yı mecnūn, nuḥās-ı muḥriḳ, rāstıḳ ṭaşı, rūstuḫtec, rūy-ı sūḫte, vesme. (LME 17b/5)

ḥamaṭiyus: <*Gr.* Özellikle göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan, Sina çölünden ve Hindistan'dan getirilen koyu kırmızı bir taş, kan ta-

şı. *krş.* ḥacerü'd-dem, ḥacerü'l-manṭūr, ḳan ṭaşı, sadene, şādenc, şādenc-i ᶜades. (TA 275b/7)

ḫamir duzu: <*Ar.+T.* Sodyum klorür yapısında bir kaya tuzu. (M 254a/11)

ḫararetü'l-baḳar: <*Ar.+Ar.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvdūn, cāvelherc, cāv-ı zehrec, cāvîze, enderzā, gāv-ı zehrec, ḥacerü'l-baḳar, ḫaraża, ḫār-ı zehrec. (LME 16b/7)

ḫaraża: <*Ar.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvdūn, cāvelherc, cāv-ı zehrec, cāvîze, enderzā, gāv-ı zehrec, ḥacerü'l-baḳar, ḥararetü'l-baḳar, ḫār-ı zehrec. (LME 15a/3, AC 102a/11)

ḫarhek: <*Far.* Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. *krş.* benātü'l-leyl, büssed, efrek, eş-şerî, ḥacer-i baḥrî, ḳırfıl, ḳuẕūl, mercān. (LME 21a/4)

ḫār-ı zehrec: <*Far.+Far.* Sığırın öd kesesinden çıkan ve kıl düşürme ilacı olarak kullanılan bir taş. *krş.* cāvdūn, cāvelherc, cāv-ı zehrec, cāvîze, enderzā, gāv-ı zehrec, ḥacerü'l-baḳar, ḥararetü'l-baḳar, ḫaraża. (LME 20a/17)

ḫarḳūs: <*Far.* Rastık taşı, kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah taş. *krş.* ḥadîd-i ḥarḳūs, ḥarḳūsu'l-berberî, ḥınnā-yı mecnūn, nuḥās-ı muḥriḳ, rāstıḳ ṭaşı, rūstuḫtec, rūy-ı sūḫte, vesme. (LME 20b/19)

ḫarḳūsu'l-berberî: <*Ar.+Ar.* Rastık taşı, kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah taş. *krş.* ḥadîd-i ḥarḳūs, ḫarḳūs, ḥınnā-yı mecnūn, nuḥās-ı muḥriḳ, rāstıḳ ṭaşı, rūstuḫtec, rūy-ı sūḫte, vesme. (LME 17b/13)

ḫasṣā'ü'l-isfenc: <*Ar.+Ar.* Sünger taşı, madenleri ve fildişini parlatmakta kullanılan, çok gözenekli, ağırlığı az, sert bir taş. *krş.* ḥacer-i isfenc, sünger ṭaşı. (TEN 44a/3, LME 18b/12)

ḫatemü'l-mülk: <*Ar.+Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm**,** leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, tînü'l-gāhî, tîn-i maḫtūm, tîn-i maġrib, tîn-i ᶜumre. (LME 21a/21)

ḫātîm-i mülūkî: <*Ar.+Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-bahîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, tînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib, tîn-i ᶜumre. (LME 20b/19)

ḫātîm-i yemānî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-bahîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, ṭînü'l-gāhî, tîn-i maḫtūm, tîn-i maġrib, tîn-i ᶜumre. (LME 20b/18)

ḫavātîm-i lemsene: <*Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, ṭînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib, ṭîn-i ᶜumre. (LME 21b/20)

ḫavātîmü'l-baḥîre: <*Ar.+Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, ṭînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib, ṭîn-i ᶜumre. (LME 20b/18)

ḫavātimü'l-mülk: <*Ar.+Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, tînü'l-gāhî, tîn-i maḫtūm, tîn-i maġrib, tîn-i ᶜumre. (LME 20a/6)

hemc-hinā: <*Far.* Katran. *krş.* ḥîvetü'l-mevt, ḳaṭrān. (LME 54a/13)

ḥınnā-yı mecnūn: <*Ar.+Ar.* Rastık taşı, kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah taş. *krş.* ḥadîd-i ḥarḳūs, ḫarḳūs, ḥarḳūsu'l-berberî, nuḥās-ı muḥriḳ, rāstıḳ ṭaşı, rūstuḫtec, rūy-ı sūḫte, vesme. (LME 19a/13)

ḫışār: <*?* Kalya taşı, deniz otları ve çöven yakılarak elde edilen bir madde. *krş.* ḳalye, şebü'l-ᶜaşfur, şebü'l-esākife, şeḫār, zāġ-ı ḳalye. (LME 20a/20)

ḥicāzî jengār: <*Ar.+Far.* Bir tür pas. (AC 184b/5)

Hindūsitān ṭuzı: <*ö.a.+T.* Kırmızı renkli bir çeşit tuz. *krş.* milḥ-i hindî. (AC 231a/ 11)

ḥîvetü'l-mevt: <*Ar+Ar.* Katran. *krş.* hemc-hinā, ḳaṭrān. (LME 16b/16)

ḫumāhān: <*Far.* Demir sandalı olarak bilinen siyah renkli bir taş. *krş.* ṣandal, ṣandalus**.** (LME 21b/16)

ḥüsn- yūsuf: <*Ar.+Ar.* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, āẕerfiyūn, deñizköpügi, eẕariḳis, ezraḳi, izar-ı efyun, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 16b/9)

İ

iblis ṭaşaġı: <*Ar.+T.* Serçe yumurtasına benzer, yassı, donuk rekli ve içinde küçük bir taş bulunduran bir taş, şeytantaşağı. *krş.* ḥacerü'l-'aḳārib, ḥacerü'l-velāde, ḥacerü'n-nesr. (LME 18a/9)

iḳlimiya: <*Gr.* Bakır, gümüş ve altın gibi madenlerin eritilmesi sırasında meydana gelen köpük, çökeklere ve posalara verilen ad. (TEN 8b/6, LME 4a/4, AC 224a/8)

imsākü'l-cerrāḥ: <*Ar.+Ar.* Mekke Denizi'nden çıkarılan, parmak şeklinde bir taş. *krş.* aṣābiᶜ-i firᶜavn. (LME 5b/16)

incü: <*Çin.* İnci. *krş.* dürr, lüᶜlüᶜ. (TEN 71b/14, TA 34b/4, AC 84b/6)

irsun: <*Gr.* Yer yıldızı, sedef hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit toz, pudra. *krş.* fersulūn, kevkeb-i buyān-mūş, kevkeb-i şāmūs, kevkebü'l-arż, ṭîn-i cezire, ṭîn-i şāmūs, yer yılduzı. (LME 2a/2)

isfîdāc: <*Far.* Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. *krş.* baruḳ, eng-i ḫafîf, eng-i muḥaffef, isfidāc-ı reṣāṣî, ispindāt, ḳalay üstübeci, sipîdāb, üstübec. (TEN 23a/12, TA 128b/3)

isfîdāc-ı ḳalay : <*Ar.+T.* Kalaylı üstübeç. *krş.* ḳalay-ı isfidāc. (AC 267b11)

isfîdāc-ı reṣāṣî: <*Ar.+Ar.* Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. *krş.* baruḳ, eng-i ḫafîf, eng-i muḥaffef, isfîdāc, ispindāt, ḳalay üstübeci, sipîdāb, üstübec. (TEN 136b/9, AC 234a/5)

isḳalṭin: <*?* Lut Gölü'nden çıkartılan bir deniz mumyası. *krş.* ebū ṭāven, ḳārsiyāl, muḳlü'l-yehūd, mūmiyā-yı ābî, mūmiyā-yı pālūde. (LME 5a/15)

i̲smide: <*Ar.* Kaba tutya, sürme taşı, antimon. *krş.* kehl-i iṣfāhānî. (TEN 136b/8)

ispindāt: <*Far.* Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. *krş.* baruḳ, eng-i ḫafîf, eng-i muḥaffef, isfidāc, isfidāc-ı reṣāṣî, ḳalay üstübeci, sipîdāb, üstübec .(LME 4a/5)

izar-ı efyun: <*Gr.* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, āz̲erfiyūn, deñizköpügi, ez̲ariḳis, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 5b/2)

J

jengār: <*Far.* Bakır pası cinsinden yeşil renkli bir göz taşı, jengar. *krş.* cengār, enarin, ḳalem-i çengār, ḳalem-i zengār, ḳısiṭus, zencār, zengār. (LME 6a/15, TA 250b/16, AC 81a/4)

jîve: <*Far.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayz̲, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, zîbaḳ. (LME 2b/18, AC 87a/10)

K

ḳabari: <*Gr.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esperenc, esrikun, seyl-i ḫūn, siliḳun, sîrḳūn, sülügen**,** şengerf, zencefre, zerḳūn. (LME 41a/14)

ḳāl: <*Ar.* Lut Gölü'nden çıkarılan siyah bir zift. *krş.* kār**.** (LME 41b/4)

ḳalay: <*T.* Atom numarası 50, atom ağırlığı 118,7, yoğunluğu 7,29 olan, 232 °C'de eriyen, gümüş beyazlığında, kolay işlenebilen, yumuşak bir element. *krş.* ānek, eng, erzîz, ḳarziz, ḳışdir, kîmiyā. (TEN 92a/11, LME 5a/2, TA 42b/7, AC 179a/7)

ḳalay-ı isfîdāc: <*T.*+*Far.* Kalaylı üstübeç. *krş.* isfîdāc-ı ḳalay (AC 179a /7)

ḳalay üstübeci: <*T.*+*Far.* Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. *krş.* baruḳ, eng-i ḫafîf, eng-i muḥaffef, isfîdāc, isfîdāc-ı reṣāṣî, ispindāt, sipîdāb, üstübec. (LME 5a/4)

ḳalaz̲fiyun: <*Gr.* Bir çeşit arsenik, zırnık. (LME 41a/13)

ḳalem-i çengār: <*Ar.*+*Far.* Bakır pası cinsinden bir göz taşı, jengar. *krş.* cengār, enarin, ḳalem-i zengār, ḳısiṭus, jengār, zencār, zengār.

(LME 25a/17)

ḳalem-i zengār: <*Ar.+Far.* Bakır pası cinsinden bir göz taşı, jengar. *krş.* cengār, enarin, ḳalem-i çengār, ḳısiṭus, jengār, zencār, zengār. (LME 40b/13)

ḳalḳadis: <*?* Karaboya, demir-II-sülfat. (M 40a/9)

ḳalḳand: <*?* Karaboyanın kırmızı nevi. (M 105b/7)

ḳalḳandu: <*Gr.* Demir sülfat. (AC 229b/5)

ḳalḳaṭār: <*?* Sarı renkli bir tuz, demir sülfatın ısıtılmasıyla meydana gelen kırmızı, kahverengi demir-III-oksit. (TEN 136b/11, TA 22b/4, M 50a/11, AC 226a/10)

ḳalḳaṭār-ı muḥrıḳ:<*Ar.+Ar.* Yanmış kalkatar. (AC 226b/3)

ḳalḳas: <*?* Yeşil demir-II-sülfat. *krş.* ḳulḳanda. (TEN 51b/2)

ḳalye: <*Ar.* Deniz otları ve çöven yakılarak elde edilen bir madde. *krş.* ḫışār, şebü'l-ᶜaşfur, şebü'l-esākife, şeḫār, zāġ-ı ḳalye. (TEN 139a/3, LME 7b/13, TM 127a/8, AC 91a/6)

ḳanbîl: <*Ar.* Yemen'de gökten yağan çiğin toprakla karışmasıyla oluşan, kavrulunca sarı renk alan bir cins toprak. (LME 36b/18)

ḳan ṭaşı: <*T.+T.* Özellikle göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan, Sina çölünden ve Hindistan'dan getirilen koyu kırmızı bir taş. *krş.* ḥacerü'd-dem, ḥacerü'l-manṭūr, ḥamaṭiyus, sadene, şādenc, şādenc-i ᶜades. (TEN 58b/13, AC 249b/4)

ḳār: <*Far*. Lut Gölü'nden çıkarılan siyah bir zift. *krş.* ḳāl. (LME 42b/12)

ḳara boya: <*T.+T.* Sülfürük asit. (AC 169b/3)

ḳara ṭuz:<*T.+T.* Bir tür tıbbî tuz. (AC 188b/5)

ḳara zernîḫ: <*T.+Far.* Siyah arsenik. *krş.* zernîḫ-i esved. (AC 109a/7)

ḳarsiyal: <*Gr.* Lut Gölü'nden çıkarılan bir deniz mumyası. *krş.* ebū ṭāven, isḳalṭin, muḳlü'l-yehūd, mūmiyā-yı ābî, mūmiyā-yı pālūde.(LME 41b/4)

ḳarziz: <*Gr.* Kalay. *krş.* ānek, eng, erzîz, ḳalay, ḳışdir, kîmiyā. (LME 41a/12)

ḳaşūr: <*Ar.* Kâğıda sürülen bir taş. (LME 41a/11)

ḳaṭrān: <*Ar.* Organik maddelerden kuru damıtma yoluyla elde edilen, sıvı yağ kıvamında, kara renkte, ağır, is kokulu, suda erimeyen bir madde. *krş.* hemc-hinā, ḥîvetü'l-mevt. (TEN 67a/17, LME 4b/10, AC 93a/9)

ḳaya: <*T.* Sert ve iri taş kütlesi. (TEN 65b/9, LME 2a/16)

ḳaysiyūr: <*Far.* Pütürünü ve kirini gidermek için yıkanırken ayağa sürülen çopur taş, ayak taşı. *krş.* ayaḳ ṭaşı, fînek, ḳaysūr, köbük ṭaşı. (LME 42b/10)

ḳaysūr: <*Far.* Pütürünü ve kirini gidermek için yıkanırken ayağa sürülen çopur taş, ayak taşı. *krş.* ayaḳ ṭaşı, fînek,ḳaysiyūr, köbük ṭaşı. (LME 17a/10)

ḳazıma ṭuz: <*T.*+*T.* Bir çeşit tuz. (AC 282a/3)

kef-i deryā: <*Far.*+*Far.* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, āẕerfiyūn, deñizköpügi, eẕariḳis, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 43b/14)

kehl-i işfāhānî: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Kaba tutya, sürme taşı, antimon. *krş.* iṣmide. (LME 2a/9)

kerem-i eyyūb: <*Ar*+*Ar.* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, āẕerfiyūn, deñizköpügi, eẕariḳis, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kef-i deryā, ḳusbūr, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 44b/3)

kevkeb-i buyān-mūş: <*Ar.*+*?* Yeryıldızı, sedef hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit toz, pudra. *krş.* fersulūn, irsun, kevkeb-i şāmūs, kevkebü'l-arż, ṭîn-i cezire, ṭîn-i şāmūs**.** yer yılduzı. (LME 45b/13)

kevkeb-i şāmūs: <*Ar.*+*Gr.* Yeryıldızı, sedef hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit toz, pudra. *krş.* fersulūn, irsun, kevkeb-i buyān-mūş, kevkebü'l-arż, ṭîn-i cezire, ṭîn-i şāmūs**.** yer yılduzı. (LME 46b/10)

kevkebü'l-arż: <*Ar.*+*Ar.* Yeryıldızı, sedef hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit toz, pudra. *krş.* fersulūn, irsun, kevkeb-i buyān-mūş, kevkeb-i şāmūs, ṭîn-i cezire, ṭîn-i şāmūs**.** yer yılduzı. (TEN 62a/6)

ḳıfrî: <*Ar.* Deniz mumyası, denizden çıkan bir çeşit zift. *krş.* ḳıfru'l-yahūd. (TEN 102b/10)

ḳıfru'l-yahūd: <*Ar.+Ar.* Deniz mumyası, denizden çıkan bir çeşit zift. *krş.* ḳıfrî. (TEN 75b/9, TA 22b/8)

ḳıraṭ: <*Ar.* Değerli taşların tartısında kullanılan iki desigramlık ölçü birimi. (TEN 51b/12, TA 83b/11)

ḳırfıl: <*?* Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. *krş.* benātü'l-leyl, büssed, efrek, eş-şerî, ḥacer-i baḥrî, ḫarhek, ḳuẕūl, mercān. (LME 42a/6)

ḳışdir: <*Gr.* Kalay. *krş.* ānek, eng, erzîz, ḳalay, ḳarziz, kîmiyā. (LME 41a/12)

ḳısiṭus: <*Gr.* Bakır pası cinsinden bir göz taşı, jengar. *krş.* cengār, enarin, jengār, ḳalem-i çengār, ḳalem-i zengār, zencār, zengār.(LME 40b/13)

ḳızıl kibrît: <*T.+Ar.* Kızıl kükürt. (AC 109a/8)

ḳızıl mürekkeb: <*T.+Ar.* Kırmızı boya elde edilen bir taş. *krş.* ḥacer-i zîbaḳ, māridî. (LME 16b/18)

ḳızıl şab: <*T.+Ar.* Bir tür şap. (AC 85a/1)

ḳızıl ẕernîḫ: <*T.+Ar.* Kızıl zırnık, arsenik. *krş.* cenārek, deraḳliḳun. (M 275a/8, AC 95a/10)

kibrît: <*Ar.* Kükürt. (TEN 8b/6, TA 34b/9, AC 91a/1)

kibrîtî: <*Ar.* Kibritle ilgili, kükürt cinsinden olan, sülfürik. (TEN 11a/7)

kibrîtiyyet: <*Ar.* İçinde kükürt niteliğinde element bulunma durumu. (TEN 12b/18)

kil: <*Far.* Çanak çömlek yapımında kullanılan, yeşilimtırak, yağlı ve yumuşak toprak. (TEN 15b/14, TM 94b/8)

kil-i bemhere: <*Far.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, ṭînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib, ṭîn-i ᶜumre. (LME 45a/14)

kil-i ermenî: <*Far.+ö.a.+nisbet î'si.* Ermeni kili denen ve ilaç olarak kullanılan bi tür kil, potasyum nitrat. *krş.* felyun, gilermen, maġretü'n-necādîn, ṭîn-i ermenî. (TEN 131a/6, TA 13a/1, AC 66b/2)

kil-i ḥikmet: <*Far.+Ar.* Eski tabiplerin ve kimyagerlerin şişe ve imbik üzerinde sıvadıkları bir tür çamur. (TEN 63b/7, TA 19a/14)

kil-i maġrib: <*Far.+Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, tînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib, ṭîn-i ᶜumre.(LME 45b/12)

kil-i maḥtūm:<*Far.+Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* kil-i bemhere, ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i maġrib, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, ṭînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib, ṭîn-i ᶜumre. (AC 255b/10)

kil-i sefîd: <*Far.+Far.* Horasan çamuru, beyaz çamur. (LME 45b/16)

kil-i surḫ: <*Far.+Far.* Renkli badana toprağı, kırmızı çamur. *krş.* aşı ṭopraġı, maġre, türāb-ı ḫirmenî. (LME 46b/11)

kils: <*Ar.* Kireç. *krş.* āhek, caṣṣ, kirec, nūre. (LME 18b/4)

kilyā: <*Far.* Kalye taşı. (TEN 145b/12)

kîmiyā: <*Far.* Kalay. *krş.* ānek, eng, erzîz, ḳalay, ḳarziz, ḳışdir. (LME 45b/4)

ḳîr: <*Ar.* Zift, karasakız. *krş.* baṭralavan, mumya, zift. (LME 42b/12)

kirec: <*Far.* Mermer, tebeşir, kireç taşı, alçı taşı gibi birçok taşın özünü oluşturan kalsiyum oksit. *krş.* āhek, caṣṣ, kils, nūre. (TEN 13a/19, LME 14a/19, AC 90b/4)

kiremide: <*Gr.* Kiremit. (TEN 32a/7)

kislü: <*T.* Taş, kum, kil ile karışık olan madde. (LME 62a/6)

ḳovaz: <*?* Yapılarda kullanılan açık renkli ve siyah renkli delikli, hafif, işlenmesi kolay, ateşe dayanıklı bir tür taş. *krş.* cemelcem, cimcim. (LME 14b/21)

köbük ṭaşı: <*T.+T.* Pütürünü ve kirini gidermek için yıkanırken ayağa sürülen çopur taş, ayak taşı. *krş.* ayaḳ ṭaşı, fînek, ḳaysiyūr, ḳaysūr. (LME 38a/18)

kömür: <*T.* Karbonlu maddelerin kapalı ve havasız yerlerde için

için yanmasından veya çok uzun süre derin toprak katmanları altında kalıp birtakım kimyasal değişmelere uğramasından oluşan, siyah renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon bulunan katı yakıt. (TEN 56b/3)

kūh-ı āhen: <*Far.* Demir döküntüsü, demir kırpıntısı. *krş.* demür talaşı. (LME 43b/21)

ḳūlād: <*Far.* Çelik. (TEN 44a/7)

ḳulḳadis: <*Far.* Beyaz demir-II-sülfat. (TEN 51b/1, LME 40a/16)

ḳulḳanda: <*Gr.* Yeşil demir-II-sülfat. *krş.* ḳalḳas. (TEN 51b/2)

ḳulḳandar: <*Gr.* Sarı zaç. *krş.* ḳulḳaṭar, zāc-ı ḳıbrîsî. (LME 40b/1)

ḳulḳant: <*Gr.* Kırmızı zaç. *krş.* şeb-i aḥmer, şebü'l-ḥulūd, zāc-ı aḥmer. (LME 40b/1)

ḳulḳaṭar: <*Gr.* Sarı zaç. *krş.* ḳulḳandar, zāc-ı ḳıbrîsî. (LME 40a/17)

ḳum: <*T.* Silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan, deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert tanecikler. (TEN 9a/13, LME 6b/15)

ḳurşun: <*T.* Yumuşak, ağır, mavimsi ak renkli, yatak alaşımları ile kolay işlenir çeliklerde kullanılan metal. *krş.* abār, el-āhnek, reṣāṣ, ṣırfān, sürb, üsrüb. (TEN 28a/6, LME 3a/13, AC 61b/9)

ḳurşun boḳı: <*T.*+*T.* Kurşun artığı. *krş.* ḫabs̱ü'l- reṣās. (LME 21a/19)

ḳurşun üstübeci: <*T.*+*Far.* Kurşun karbonatı. *krş.* ᶜayār, sürb-i sūḫte, üsrüb-i sūḫte. (LME 3a/13)

ḳusbūr: <*?* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, āz̲erfiyūn, deñizköpügi, ez̲ariḳis, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, şeceretü'l-kef, zebedü'l-baḥr. (LME 41b/19)

ḳuz̲ūl: <*Ar.* Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. *krş.* benātü'l-leyl, büssed, efrek, eş-şerî, ḥacer-i baḥrî, ḫarhek, ḳırfıl, mercān. (LME 41b/15)

kükürd: <*Far*. Atom numarası 16, atom ağırlığı 32,06 olan, 119 °C'de eriyen ve 444 °C'de kaynayan, doğada saf veya başka cisimlerle

birleşik olarak bulunan, sarı renkli element, sülf. (TEN 28a/12, TA 224b/15, AC 90a/10)

L

lāciverd ṭaşı: <*Far.+T.* İçinde düzgün bir biçimde dağılmış kükürt bulunan sodyumla alüminyum silikatın oluşturduğu değerli, lacivert renkli taş. *krş.* ḥacerü'l-lāciverd, ḥacer-i lāciverdî, merṭîs. (TEN 85a/5, AC 201a/6)

laᶜl: <*Ar.* Parlak kırmızı renkli billurlaşmış, saydam bir alüminyum oksidi olan değerli bir taş. (TEN 8a/6, LME 47a/18, AC 7b/6)

laᶜveḳî: <*Ar.* Çok yumuşak, suda hemen çözünen, leke çıkarmak için kullanılan bir taş. *krş.* lufġus. (LME 47b/11)

leyā: <*Far.* Akdeniz'de Limni Adası'dan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, tînü'l-gāhî, tîn-i maḫtūm, tîn-i maġrib, tîn-i ᶜumre. (LME 47a/ 19)

lufġus: <*Gr.* Çok yumuşak, suda hemen çözünen, leke çıkarmak için kullanılan bir taş. *krş.* laʿveḳî. (LME 47b/11)

lüᶜlüᶜ: <*Ar.* İnci. *krş.* dürr, incü. (TEN 12a/10)

M

maᶜden: <*Ar.* Demir altın, bakır gibi elementlerin ortak adı. (TEN 8a/4, LME 45a/6)

maᶜdenî: <*Ar.* Madenden yapılmış, madenle ilgili. (TEN 36a/8, LME 17b/10, AC 235a/3)

maᶜdeniyyāt*:* <*Ar.* Madenden yapılmış nesneler, madenle ilgili şeyler. (TEN 6b/13)

maᶜden ṭoprāġı: <*Ar.+T.* Maden bulunan toprak. *krş.* gerd-i seflā. (LME 45a/6)

maᶜdenî zencefre: <*Ar.+Ar.* Kırmızı kurşun oksid. *krş.* mes̲betūn. (LME 50b/2)

maġre: <*Ar.* Renkli badana toprağı, kırmızı çamur. *krş.* aşı ṭoprağı, kil-i surḫ, türāb-ı ḫirmenî. (TEN 100b/9)

maġre-i melîne: <*Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî,

ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i yemānî, ṭînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib, ṭîn-i ᶜumre. (LME 50b/7)

maġre-i yemānî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, ṭînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib, ṭîn-i ᶜumre. (LME 50a/11)

maġretü'n-necādîn: <*Ar.* Ermeni kili denen ve ilaç olarak kullanılan bi tür kil, potasyum nitrat. *krş.* felyun, gilermen, kil-i ermenî, ṭîn-i ermenî. (LME 49b/18)

māridî: <*Far.* Kırmızı boya elde edilen bir taş. *krş.* ḥacer-i zîbaḳ, ḳızıl mürekkeb. (LME 49a/19)

mās: <*Ar.* Elmas. (TEN 96a/11)

māyᶜî: <*Ar.* Sarı katran. (LME 49b/12)

meᶜādin: <*Ar.* Madenler. (TEN 143a/3)

mehā: <*Far.* Çakmak taşı, demir veya çeliğe sürtüldüğünde kıvılcım çıkartan bir tür kuvars. *krş.* çaḳmaḳ ṭaşı, ḥacerü'n-nār, ḥacerü'ṣ-ṣam, ḥacerü'z-zerār, seng-i āteş. (LME 49b/6)

mercān: <*Ar.* Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. *krş.* benātü'l-leyl, büssed, efrek, eş-şerî, ḥacer-i baḥrî, ḫarhek, ḳırfıl, ḳuẕūl. (TEN 94b/10, LME 4b/10, TA 279a/4)

merḳaşîşā: <*Far.* Göz taşı, ruşena taşı. *krş.* buriṭiş, erşed, ḥacerü'n-nūr, ḥacerü'r-rūşenā, seng-i rūşenā, rūşenāyî. (TEN 98b/12, LME 18b/7, AC 229a/7)

mermer ṭaşı:<*Gr.+T.* Billurlaşmış kireç taşı. *krş.* ḥacerü'r-ruḫām, ḥacerü'ş-şaṭrîṭ, ḥacerü'ş-şuṭūṭ, ruḫām. (LME 18b/4)

merṭîs: <*Far.* İçinde düzgün bir biçimde dağılmış kükürt bulunan sodyumla alüminyum silikatın oluşturduğu değerli, lacivert renkli taş. *krş.* ḥacer-i lāciverdî, ḥacerü'l-lāciverd, lāciverd ṭaşı. (LME 51a/6)

mesbetūn: <*Ar.* Kırmızı kurşun oksid. *krş.* maʿdenî zencefre. (LME 50b/12)

mıḳnāṭîs:<*Ar.* <*Gr.* Demiri ve daha başka bazı maddeleri çeken demir oksit. *krş.* āhen-keş, āhen-rübā, seng-i āhen-rübā. (TEN 142b/8,

LME 3a/17, TA 36a/14)

mışr şebi: <*Ar.*+*Ar.* Mısır şapı, bir dağdan çıkartılan, buz gibi donuk olan bir çeşit şap. *krş.* şeb-i müdevver, şeb-i raṭb, şeb-i yemānî, şeb-i yemenî. (LME 31b/8)

milḥ:<*Ar.* Tuz. *krş.* nemek, ṭuz. (TEN 10a/18, LME 48a/9, TA 136b/1, AC 227a/6)

milḥî: <*Ar.* Tuzla ilgili. (TEN 11a/7)

milḥ-i ᶜacîn: <*Ar.*+*Ar.* Bir çeşit tuz, kefe tuzu. (TEN 101b/4, LME 49b/8, TA 59b/8)

milḥ-i enderānî: <*Ar.*+*Ar.* Billur renkte tıbbî bir tuz, saf tuz, Hacı Bektaş tuzu. *krş.* enderānî, enderānî duz, ḥācı bekdaş ṭuzı, nemek-i ṭaberzed. (TEN 101b/4, LME 48b/14, TA 224b/4, AC 224b/2)

milḥ-i hindî: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Kırmızı renkli bir çeşit tuz. *krş.* Hindūsitān ṭuzı. (TEN 117b/12, TA 32a/15, AC 202a/3)

milḥ-i ḳalye: <*Ar.*+*Ar.* Kalya taşından çıkartılan tuz, sodyum oksit. (TEN 143b/2)

milḥ-i nefṭî: <*Ar.*+*Ar.* Siyah renkli bir çeşit tuz. (TA 179a/3)

milḥ-i nevsiye: <*Ar.*+*Ar.* Amonyak tuzu, amonyak klorür. *krş.* ermina, nişadır, nūşādur. (LME 48a/5)

milḥ-i ṭaᶜām: <*Ar.*+*Ar.* Yemek tuzu, sofra tuzu. (TA 136a/4)

milḥiyyet: <*Ar*. Tuzluluk. (TEN 12b/19)

mis: <*Far.* Bakır. *krş.* baḳır, nuḥās. (TA 210a/16)

misenn: <*Ar.* Bıçak, çakı, makas vb. kesici araçları bilemekte kullanılan ince taneli sarı taş, bileği taşı. *krş.* bilegü ṭaşı, ḥacer-i ᶜırāḳî, ḥacerü'l-misenn. (LME 51a/14)

mis-zerd: <*Far.* Sarı pirinç, bileşiminde, %60-80 bakır bulunan pirinç. *krş.* pirinc altı. (LME 48b/11)

muḳlü'l-yehūd: <*Ar.*+*Ar.* Lut Gölü'nden çıkartılan bir deniz mumyası. *krş.* ebū ṭāven, isḳalṭin, ḳārsiyāl, mūmiyā-yı ābî, mūmiyā-yı pālūde. (LME 50a/9)

mūmiyā: <*Far.* İran'da İstahri şehrinde bir mağaranın damından damlayan berrak ve rengi siyaha yakın, tedavi edici özelliği olan doğal bir zamk. (TEN 75b/16, LME 12b/21)

mūmiyā-yı ābî: <*Far.*+*Ar.* Lut Gölü'nden çıkartılan bir deniz mumyası. *krş.* ebū ṭāven, isḳalṭin, ḳārsiyāl, muḳlü'l-yehūd, mūmiyā-yı pālūde. (TEN 75b/13, LME 50a/8)

mūmiyā-yı maᶜdenî: <*Far.*+*Ar.* Mumyalama işleminde kullanılan bir tür taş. *krş.* ḥacerü'l-ḥayāl. (TEN 138b/17, LME 17b/9)

mūmiyā-yı pālūde: <*Far.*+*Far.* Lut Gölü'nden çıkartılan bir deniz mumyası. *krş.* ebū ṭāven, isḳalṭin, ḳārsiyāl, muḳlü'l-yehūd, mūmiyā-yı ābî. (LME 59a/19)

mumyā: <*Far.* Zift, karasakız. *krş.* baṭralavan, ḳîr, zift. (TEN 75b/9)

murād-ı seng: <*Far.* Doğal kurşun oksit. *krş.* mürdāseng, mürdeseng, müreng, mürtek. (TEN 50b/6)

mürdāseng: <*Far.* Doğal kurşun oksit. *krş.* murād-ı seng, mürdeseng, müreng, mürtek. (LME 49a/7)

mürdeseng: <*Far.* Doğal kurşun oksit. *krş.* murād-ı seng, mürdāseng, müreng, mürtek. (TEN 98a/10, LME 49a/6, AC 81b/7)

müreng: <*Far.* Doğal kurşun oksit. *krş.* murād-ı seng, mürdāseng, mürdeseng, mürtek. (LME 49a/7)

mürtek: <*Far.* Doğal kurşun oksit. *krş.* murād-ı seng, mürdāseng, mürdeseng, müreng. (LME 51a/9)

N

naṭrūn: <*Ar.* Doğal sodyum karbonat. (TEN 79b/9, LME 8b/3, TA 207a/3, AC 220a/10)

nefṭ: <*Ar.* Ham veya arıtılmış petrol. (TEN 97a/19, LME 51b/2, TA 270a/14, AC 193a/7)

neḫced:<*Far.* Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde, dışık. *krş.* demür boḳı, fencenūş, fencūş, ḫabs̲-i ḥadîd, ḫabs̲ü'l-ḥadîd, rîm-i āhek, telef-i āhenker, usḳurun. (LME 51b/8)

nemek: <*Far.* Tuz. *krş.* milḥ, ṭuz. (LME 52a/15, TA 132a/5)

nemek-i ṭaber-zed: <*Far.*+*Far.* Billur renkte tıbbî bir tuz, saf tuz, Hacı Bektaş tuzu. *krş.* enderānî, enderānî duz, ḥācı bekdaş ṭuzı, milḥ-i enderānî. (TEN 101b/5, LME 52a/15)

nerg-i peleng: <*Far.*+*Far.* Badembüyüklüğünde, kaplanın kuyruk

sokumunda olan bir taş. *krş.* ḥacerü'n-nimr. (LME 52a/18)

nişādır: <*Far.* Amonyak tuzu, amonyak klorür. *krş.* ermina, milḥ-i nevsiye, nūşādur. (TEN 108b/8, LME 9b/5, AC 95a/3)

nuḥās: <*Ar.* Bakır. *krş.* baḳır, mis. (TEN 71a/6, LME 39a/8, TA 258b/13, AC 222a/6)

nuḥās-ı muḥriḳ: <*Ar.*+*Ar.* 1. Yanmış bakır. *krş.* göyünmüş bakır. 2. Rastık taşı, kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah taş. *krş.* ḥadîd-i ḥarḳūs, ḫarḳūs, ḥarḳūsu'l-berberî, ḥınnā-yı mecnūn, rāstıḳ ṭaşı, rūstuḫtec, rūy-ı sūḫte, vesme. (TEN 136b/9, LME 52a/14, TA 236b/11, AC 225a/8)

nuḥāsî: <*Ar.* Bakırla ilgili, bakıra ait. (TEN 98b/14)

nūre: <*Ar.* Kireç. *krş.* āhek, caṣṣ, kils, kirec. (TEN 49a/8, LME 16b/14)

nūşādur: <*Far.* Amonyak tuzu, amonyak klorür. *krş.* ermina, milḥ-i nevsiye, nişadır. (TEN 108b/8, LME 31b/19)

P

pānzehir: <*Far.* Hidratlı silis cinsinden süt beyazı değerli taş, panzehir taşı. *krş.* bād- zehr. (TEN 35b/18)

pāy-zehr: <*Far.* Geviş getiren hayvanların mide ve bağırsaklarında oluşan ve eskiden panzehir olarak kullanılan bir taş. *krş.* fāṭ-zehr, ḥacerü't-teys. (LME 9B/4)

pîrezed: <*Far.* Küpe ve yüzük taşı gibi süslemede kullanılan, mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral, firuze taşı. *krş.* birūz, fîrūze, ḥacerü'l-ᶜayn, pirūze. (AC 188a/6)

pirinc: <*Far.* Bakıra çinko katılarak elde edilen sarı renkte bir alaşım. (TEN 94a/7, LME 48b/12)

pirinc altı: <*Far.*+*T.* Sarı pirinç, bileşiminde, %60-80 bakır bulunan pirinç. *krş.* mis-zerd**.** (LME 48b/12)

pirūze: <*Far.* Küpe ve yüzük taşı gibi süslemede kullanılan, mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral. *krş.* birūz, fîrūze, ḥacerü'l-ᶜayn, pîrezed. (TEN 70a/5)

pulād: <*Far.* 1. Çelik. 2.Çeliğin parlatılmasıyla elde edilen ayna. (M 218b/7)

pūte: <*Far.* İçinde maden eritilen tava. (TEN 145b/15, TA 260b/8)

R

raġvetü'l-ḳamer: <*Ar.*+*Ar.* Geceleri ay ışığında bulunduğu söylenen şeffaf bir çeşit taş, ay köpüğü, ay taşı. *krş.* ay köbügi, ay ṭaşı, baṣāḳü'l-ḳamer, efrusaliyin, ḥacerü'l-ḳamer, zebedü'l-ḳamer. (LME 24B/5)

rāstıḳ ṭaşı*:* <*Far.*+*T.* Kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah taş. *krş.* ḥadîd-i ḥarḳūs, ḫarḳūs, ḥarḳūsu'l-berberî, ḥınnā-yı mecnūn, nuḥās-ı muḥriḳ, rūstuḫtec, rūy-ı sūḫte, vesme. (LME 52a/14, AC 185b/11)

rehîc: <*Ar.* Zırnık, arsenik. *krş.* aġber, sıçan otı, zernîḫ. (AC 203a/5)

reṣāṣ: <*Ar.* Kurşun. *krş.* abār, el-āhnek, ḳurşun, ṣırfān, sürb, üsrüb. (TEN 137a/6, LME 24a/5)

reṣāṣî: <*Ar.* Kurşun rengi, kurşuni. (TEN 136b/9, TA 237a/16)

reṣāṣ-i muḥriḳ: <*Ar.*+*Ar.* Yanmış kurşun. *krş.* ābār-ı muḥriḳ. (TEN 144b/13)

reṣāṣü'l- beyż: <*Ar*+*Ar.* Beyaz kurşun. (TEN 50b/2)

rîm-i āhek: <*Far.*+*Far.* Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde, dışık. *krş.* demür boḳı, fencenūş, fencūş, ḫabs̱-i ḥadîd, ḫabs̱ü'l-ḥadîd, neḫced, telef-i āhenker, usḳurun. (LME 23b/12)

ruḫām: <*Ar.* Mermer. *krş.* ḥacerü'r-ruḫām, ḥacerü'ş-şaṭrîṭ, ḥacerü'ş-şuṭūṭ, mermer ṭaşı. (TEN 50a/15, LME 24a/5)

rūstuḫtec: <*Far.* Rastık taşı, kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah taş. *krş.* ḥadîd-i ḥarḳūs, ḫarḳūs, ḥarḳūsu'l-berberî, ḥınnā-yı mecnūn, nuḥās-ı muḥriḳ, rāstıḳ ṭaşı, rūy-ı sūḫte, vesme. (LME 24a/15)

rūşenāyî: <*Far.* Göz taşı, ruşena taşı. *krş.* buriṭiş, erşed, ḥacerü'n-nūr, ḥacerü'r-rūşenā, merḳaşîşā, seng-i rūşenā. (TEN 98b/12)

rūy: <*Far.* Tunç. *krş.* ᶜaṭṭār, tuc. (LME 24b/18)

rūy-ı sūḫte: <*Far.*+*Far.* Rastık taşı, kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah taş. *krş.* ḥadîd-i ḥarḳūs, ḫarḳūs, ḥarḳūsu'l-berberî, ḥınnā-yı mecnūn, nuḥās-ı muḥriḳ, rāstıḳ ṭaşı, rūstuḫtec,

vesme. (LME 24b/8)

S

sādene: <*Far.* Özellikle göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan, Sina çölünden ve Hindistan'dan getirilen koyu kırmızı bir taş, kan taşı. *krş.* ḥacerü'd-dem, ḥacerü'l-manṭūr, ḥamaṭiyus, ḳan ṭaşı, şādenc, şādenc-i ᶜades. (LME 30a/4)

şafîr: <*Ar.* Mavi renkli, kıymetli sert bir taş. *krş.* safirus. (TEN 43b/18)

safirus: <*Lat.* Mavi renkli kıymetli sert bir taş. *krş.* ṣafîr. (TEN 71a/5)

şandal: <*Ar.* Demir sandalı olarak bilinen siyah renkli bir taş. *krş.* ḫumāhān, ṣandalus. (LME 20b/11)

şandalus: <*Gr.* Demir sandalı olarak bilinen siyah renkli bir taş. krş. ḫumāhān, ṣandal. (LME 33a/10)

şarı kükürd: <*T.+Far.* Sarı kükürt. (TM 108b/1, AC 171/1)

şarı zernîḫ: <*T.+Far.* Sarı zırnık, sarı arsenik. *krş.* el-ilm-i aṣfar, ersaniḳun, zernîḫ-i aṣfer, zernîḫ-i bedeḫşî. (LME 2b/2)

şatrıḳul: <*?* Şapın bir çeşidi.(M 246a/5)

sebḫ: <*Ar.* Hindistan'da bulunan siyah, şifalı bir taş. (LME 29b/9)

seknec: <*Far.* Suriye'den getirilen bir çeşit katran, zift, yersakızı. (LME 28a/1)

selc-i şînî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Çin'den gelen şifalı beyaz bir taş. (LME 13b/8)

seng: <*Far.* Taş. *krş.* ḥacer, ṭaş. (TEN 47b/18, LME 45a/21, AC 264a/7)

seng-i āhen-rübā: <*Far.+Far.* Mıknatıs taşı, demirçeken. *krş.* āhen-keş, āhen-rübā, mıḳnāṭîs. (LME 29a/9)

seng-i āteş: <*Far.+Far.* Çakmak taşı, demir veya çeliğe sürtüldüğünde kıvılcım çıkartan bir tür kuvars. *krş.* çaḳmaḳ ṭaşı, ḥacerü'n-nār, ḥacerü'ṣ-ṣam, ḥacerü'z-zerār, mehā. (LME 29a/18)

seng-i rūşenā: <*Far.* Göz taşı, ruşena taşı. *krş.* buriṭiş, erşed, ḥacerü'n-nūr, ḥacerü'r-rūşenā, merḳaşîşā, rūşenāyî. (LME 18b/7)

senḫāle-i fıżża: <*Ar.+Ar.* Gümüş kalıntısı, gümüş boku. *krş.*

buzāḳü'l-ḳamer, gümüş boḳı, gümüş ekindisi, ḫabsü'l- fıżża. (LME 29a/5)

serçe şebi: <*T.+Ar.* Serçe şapı denilen ayakkabıcıların kullandıkları bir cins tuz**.** *krş.* şeb-i esākife. (LME 31b/9)

seyl-i ḫūn: <*Ar.+Far.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esperenc, esrikun, ḳabari, siliḳun, sîrḳūn, sülügen**,** şengerf, zencefre, zerḳūn. (LME 27b/21)

seyyid ġāzî penîri: <*Ar.+Far.* Yumuşak, beyaz bir taş, idrar taşı, kum taşı. *krş.* tefîrā. (LME 12b/1)

sıçan otı: <*T.+T.* Zırnık, arsenik. *krş.* aġber, rehîc, zernîḫ. (AC 203a/5)

şırça: <*T.* Cam. *krş.* ābgîne, zücāc. (TEN 94b/6, LME 16a/4, AC 83b/7)

şırfān:<*Far.* Kurşun. *krş.* abār, el-āhnek, ḳurşun, reṣāṣ, sürb, üsrüb. (LME 33a/15)

siliḳun: <*Gr.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esperenc, esrikun, ḳabari, seyl-i ḫūn, sîrḳūn, sülügen**,** şengerf, zencefre, zerḳūn. (LME 30a/7)

sîm: <*Far.* Gümüş. *krş.* gümüş, fıżża. (TEN 69b/17)

sipîdāb: <*Far.* Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. *krş.* baruḳ, eng-i ḫafîf, eng-i muḥaffef, isfîdāc, isfîdāc-ı reṣāṣî, ispindāt, ḳalay üstübeci, üstübec. (LME 28a/21)

sîrḳūn: <*Far.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esperenc, esrikun, ḳabari, seyl-i ḫūn, siliḳun, sülügen**,** şengerf, zencefre, zerḳūn. (LME 28b/3)

sūrî: <*?* Kızıl demir sülfat. (LME 30a/7)

sūrîle: <*Far.* Yuvarlak, şifalı bir taş. (LME 30a/10)

sükker-i üsrüb: <*Ar.+Far.* Şeker gibi, şekere benzer kurşun. (TEN 143a/18)

süleymān: <*Ar.* Kıymetli bir taş, sülümen. (AC 179b/9)

sülügen: <*T.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esperenc, esrikun, ḳabari, seyl-i ḫūn, siliḳun, sîrḳūn, şengerf, zencefre, zerḳūn. (LME 4a/8)

sünger ṭaşı: <*Gr.*+*T.* Madenleri ve fildişini parlatmakta kullanılan, çok gözenekli, ağırlığı az, sert bir taş. *krş.* ḥacer-i isfenc, ḥasṣā'ü'l-isfenc. (TEN 11b/10, LME 17a/3)

sürb: <*Far.* Kurşun. *krş.* abār, el-āhnek, ḳurşun, reṣāṣ, ṣırfān, üsrüb. (LME 28a/9)

sürb-i sūḫte: <*Far.*+*Far.* Kurşun karbonatı. *krş.* ᶜayār, ḳurşun üstübeci, üsrüb-i sūḫte. (LME 28a/9)

Ş

şāb: <*Ar.* Alüminyum ve potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde. *krş.* şeb, zāk-ı şipîd. (AC 79b/6)

şābūrḳan: <*Ar.* Bir demir çeşidi. (TEN 44a/6)

şādenc:<*Far.* Özellikle göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan, Sina çölünden ve Hindistan'dan getirilen koyu kırmızı bir taş, kan taşı. *krş.* ḥacerü'd-dem, ḥacerü'l-manṭūr, ḥamaṭiyus, ḳan ṭaşı, sādene, şādenc-i ᶜades. (TEN 58b/12, LME 18b/5, AC 221a/10)

şādenc-i ᶜades: <*Far.*+*Ar.* Özellikle göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan, Sina çölünden ve Hindistan'dan getirilen koyu kırmızı bir taş, kan taşı. *krş.* ḥacerü'd-dem, ḥacerü'l-manṭūr, ḥamaṭiyus, ḳan ṭaşı, sādene, şādenc. (TA 259a/7)

şaḳ-ı ġubār: <*Ar.*+*Ar.* Beyaz zaç. *krş.* şeb-i ebyaż. (LME 32a/12)

şāṭıl: <*Far.* Hindistan'dan gelen, kuru domalan mantarına benzeyen şifalı bir taş, ravşenek. (LME 31a/17)

şeb: <*Ar.* Alüminyum ve potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde, şap. *krş.* şāb**,** zāk-ı şipîd. (TEN 143a/4, LME 25a/16, AC 173a/5)

şeb-i aḥmer: <*Ar.*+*Ar.* Kırmızı zaç. *krş.* ḳulḳant, şebü'l-ḥulūd**,** zāc-ı aḥmer**.** (LME 31b/8)

şeb-i ebyaż: <*Ar.*+*Ar.* Beyaz zaç. *krş.* şaḳ-ı ġubār. (TEN 144b/2)

şeb-i esākife: <*Ar.*+*Ar.* Serçe şapı denilen ayakkabıcıların kullandıkları bir cins tuz. *krş.* serçe şebi. (LME 31b/9)

şeb-i müdevver: <*Ar.*+*Ar.* Mısır şapı, bir dağdan çıkartılan, buz gibi donuk olan bir çeşit şap. *krş.* mışr şebi, şeb-i raṭb, şeb-i yemānî, şeb-i

yemenî. (LME 31b/8)

şeb-i raṭb: <*Ar.+Ar.* Mısır şapı, bir dağdan çıkartılan, buz gibi donuk olan bir çeşit şap. *krş.* mışr şebi, şeb-i müdevver, şeb-i yemānî, şeb-i yemenî. (LME 31b/8)

şeb-i yemānî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Mısır şapı, bir dağdan çıkartılan, buz gibi donuk olan bir çeşit şap. *krş.* mışr şebi, şeb-i müdevver, şeb-i raṭb, şeb-i yemenî. (TEN 118b/1)

şeb-i yemenî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Mısır şapı, bir dağdan çıkartılan, buz gibi donuk olan bir çeşit şap. *krş.* mışr şebi, şeb-i müdevver, şeb-i raṭb**.** (AC 224b/7)

şebü'l-ᶜaşfur: <*Ar.+Ar.* Kalya taşı, deniz otları ve çöven yakılarak elde edilen bir madde. *krş.* ḫışār, ḳalye, şebü'l-esākife, şeḫār, zāġ-ı ḳalye. (LME 32a/10)

şebü'l-esākife: <*Ar.+Ar.* Kalya taşı, deniz otları ve çöven yakılarak elde edilen bir madde. *krş.* ḫışār, ḳalye, şebü'l-ᶜaşfur, şeḫār, zāġ-ı ḳalye. (LME 32a/9)

şebü'l-ḥulūd: <*Ar.+Ar.* Kırmızı zaç. *krş.* ḳulḳant, şeb-i aḥmer, zāc-ı aḥmer. (LME 31b/10)

şeḫār: <*Far.* Kalya taşı, deniz otları ve çöven yakılarak elde edilen bir madde. *krş.* ḫışār, ḳalye, şebü'l-ᶜaşfur, şebü'l-esākife, zāġ-ı ḳalye. (LME 32a/10)

şengerf: <*Far.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esperenc, esrikun, ḳabari, seyl-i ḫūn, siliḳun, sîrḳūn, sülügen, zerḳūn, zencefre. (LME 31a/10)

şibihî: <*Ar.* Pirinçten yapılmış.(TEN 98b/15)

şūġār: <*Far.* Beyaz demir sülfat. (TEN 51b/1)

T

ṭalḳ: <*Ar.* Genellikle açık yeşil, toz durumundayken yağlı bir görünümde, özgül ağırlığı 2,7, sertliği 1 olan, hidratlı doğal magnezyum. (TEN 62a/5, LME 7a/4)

ṭaş: <*T.* Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde. *krş.* ḥacer, seng. (TEN 9a/13, LME 11a/8, AC 10a/7)

tefîrā: <*Far.* Yumuşak, beyaz bir taş, idrar taşı, kum taşı. *krş.*

seyyid ġāzî penîri. (LME 12b/1)

telef-i āhenker: <*Ar.*+*Far.* Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde, dışık. *krş.* demür boḳı, fencenūş, fencūş, ḫabs̱-i ḥadîd, ḫabs̱ü'l-ḥadîd, neḫced, rîm-i āhek, usḳurun. (LME 12a/14)

tengār: <*Ar.* Altın ve gümüş lehimi. *krş.* būre-i hindî. (LME 12a/8)

ṭılā: <*Ar.* 1. Maden parlatan sıvı, yaldız. 2. Cila vermek için kullanılan boya. (LME 34a/4)

tibr: <*Ar.* 1. Toz hâlinde altın, altın tozu. *krş.* altun ṭopraḳ, zer-i surḫ. 2. Altın külçesi. (LME 26b/9)

ṭîn: <*Ar.* Su ile karışıp bulaşır ve içine batılır duruma gelmiş toprak, balçık. *krş.* çamur. (TEN 135a/17, LME 19a/9)

ṭîn-i aḥmer: <*Ar.*+*Ar.* Kırmızı bir toprak. (LME 34a/17)

ṭîn-i akritiş: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Girid kili. (M 248a/2)

ṭîn-i aşfar: <*Ar.*+*Ar.* Büyü tutmadığına inanılan bir çeşit toprak. *krş.* ṭînü'ş-şanem, yer çamurı. (LME 35a/6)

ṭîn-i cezîre: <*Ar.*+*Ar.* Yeryıldızı, sedef hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit toz, pudra. *krş.* fersulūn, irsun, kevkeb-i buyān-mūş, kevkeb-i şāmūs, kevkebü'l-arż, ṭîn-i şāmūs**,** yer yılduzı. (LME 34b/3)

ṭîn-i fārîsî: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Şiraz'dan çıkartılan kırmızı bir toprak. (LME 34a/12)

ṭîn-i ermenî:<*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Ermeni kili denen ve ilaç olarak kullanılan bir tür kil, potasyum nitrat. *krş.* felyūn, gilermen, kil-i ermenî**,** maġretü'n-necādîn. (TEN 18a/5, LME 34b/12, TA 118b/8, AC 225b/6)

ṭîn-i ḥikmet: <*Ar.*+*Ar.* Bir kabın vs. ağzını kaptmak veya birbirine eklenen iki nesneyi yapıştırmak için kullanılan çamur. (TEN 54b/3)

ṭîn-i ḫorāsānî: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Horasan'dan gelen beyaz bir çeşit toprak. (LME 34a/16, AC 257a/1)

ṭîn-i ḳıbrîsî: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Kıbrıs'ta bulunan kırmızı bir toprak. (LME 34a/15, TA 121b/10)

ṭîn-i ḳimuliya: <*Ar.*+*Gr.* Mermere beyaz renk vermekte veya mermeri cilalamakta kullanılan, ateşe dayanıklı, beyazımsı bir balçık. *krş.*

ṭînü'l-ḥar. (LME 34a/13, AC 229a/4)

ṭîn-i maġrib: <*Ar.*+*Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, ṭînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i ᶜumre. (LME 20b/18)

ṭîn-i maḫtūm: <*Ar.*+*Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, ṭînü'l-gāhî, ṭîn-i maġrib, ṭîn-i ᶜumre. (TEN 20b/17, LME 20b/18, TA 23b/9, AC 79b/8)

ṭîn-i meẕkūrî: <*Ar.*+*Ar.* Ak kil. (LME 34b/10)

ṭîn-i mışrî: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Mısır'da bulunan şifalı bir toprak. (LME 34b/2)

ṭîn-i nişābūrî: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Nişabur'dan getirilen şifalı bir toprak. (LME 34b/4)

ṭîn-i rūmî: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Anadolu kili. (M 247b/3)

ṭîn-i şāmūs: <*Ar.*+*Gr.* Yeryıldızı, sedef hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit toz, pudra. *krş.* fersulūn, irsun, kevkeb-i buyān-mūş, kevkeb-i şāmūs, kevkebü'l-arż, ṭîn-i cezire, yer yılduzı. (LME 34b/3, TA 72a/14)

ṭîn-i ᶜumre: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm, leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, ṭînü'l-gāhî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib. (LME 34b/20)

ṭînü'l-gāhî: <*Ar.* Akdeniz'de Limni Adası'ndan getirilen kırmızı bir kil. *krş.* ḫatemü'l-mülk, ḫātîm-i mülūkî, ḫātîm-i yemānî, ḫavātîm-i lemsene, ḫavātîmü'l-baḥîre, ḫavātimü'l-mülk, kil-i bemhere, kil-i maġrib, kil-i maḥtūm**,** leyā, maġre-i melîne, maġre-i yemānî, ṭîn-i maḫtūm, ṭîn-i maġrib, ṭîn-i ᶜumre. (LME 34b/10)

ṭînü'l-ḥar: <*Ar.*+*Ar.* Mermere beyaz renk vermekte veya mermeri cilalamakta kullanılan, ateşe dayanıklı, billur gibi parlak, beyazımsı bir balçık. *krş.* ṭîn-i ḳimuliya. (LME 34a/13)

ṭînü'ş-şanem: <*Ar.*+*Ar.* Büyü tutmadığına inanılan bir çeşit top-

rak. *krş.* yer çamurı, ṭîn-i aṣfar. (LME 35a/7)

topraḳ: <*T.* Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey. *krş*. türāb. (TEN 92a/11, LME 34a/13, AC 11b/11)

tuc: <*T.* Tunç. *krş.* ᶜaṭṭār, rūy**.** (LME 36b/6)

ṭuz: <*T.* 1. Kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde. 2. Bir asitteki hidrojenin yerini bir bazın almasıyla oluşan birleşim, sodyum klorür. *krş.* milḥ, nemek. (TEN 32b/3, TA 172a/14, AC 7a/3)

tūbāl: <*Far.* Bakır, gümüş, altın vb. madenlerin tozu. (LME 12a/14, AC 222a/6)

tūbāl-ı mis: <*Far.*+*Far.* Bakır tozu. *krş.* tūbāl-ı nuḥās. (TA 259a/9)

tūbāl-ı nuḥās: <*Far.*+*Ar.* Bakır tozu. *krş.* tūbāl-ı mis. (TA 258b/13)

tūtiyā: <*Far.* Göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan toz hâline getirilmiş sürme taşı. (TEN 52b/14, LME 5b/17, AC 84b/11)

türāb: <*Ar.* Toprak. *krş.* topraḳ. (TEN 92a/5, LME 12a/4)

türāb-ı ḫirmenî: <*Ar.*+*Ar.* Renkli badana toprağı, kırmızı çamur. *krş.* aşı ṭopraġı, kil-i surḫ, maġre. (LME 12b/10)

türāb-ı şaydā: <*Ar.*+*ö.a.* Sayda şehrinde bir mağaradan çıkan beyaz bir toprak. (LME 12a/4)

türābî: <*Ar.* Toprağa ait, toprak cinsinden.(M 160b/1)

türābü'ş-şārdeh: <*Ar.* Bir adadan getirilen ve balgam söktürücü özelliği olan şifalı bir toprak. (LME 12a/11)

U

usḳurun: <*Gr.* Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde, dışık. *krş.* demür boḳı, fencenūş, fencūş, ḫabs̱-i ḥadîd, ḫabs̱ü'l-ḥadîd, neḫced, rîm-i āhek, telef-i āhenker. (LME 2b/14, TA 275a/5)

Ü

üsrüb: <*Far.* Kurşun. *krş.* abār, el-āhnek, ḳurşun, reṣāṣ, ṣırfān, sürb. (TEN 30a/13, LME 3a/14)

üsrüb-i sūḫte: <*Far.+Far.* Kurşun karbonatı. *krş.* ᶜayār, ḳurşun üstübeci, sürb-i sūḫte. (LME 3a/16)

üstübec:<*Far.* Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. *krş.* baruḳ, eng-i ḫafîf, eng-i muḥaffef, isfîdāc, isfîdāc-ı reṣāṣî, ispindāt, ḳalay üstübeci, sipîdāb. (TEN 30a/13, LME 4a/5)

V

vesme: <*Far.* Rastık taşı, kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah taş. *krş.* ḥadîd-i ḥarḳūs, ḫarḳūs, ḥarḳūsu'l-berberî, ḥınnā-yı mecnūn, nuḥās-ı muḥriḳ, rāstıḳ ṭaşı, rūstuḫtec, rūy-ı sūḫte. (LME 53a/10)

Y

yāḳūt: <*Ar.* En meşhuru kırmızı renk olan, pembe, erguvan vb. renklerde, sadece elmasın çizebildiği çok değerli taş. (TEN 8a/5, LME 54b/16)

yāḳūt-ı ḥabeşî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Yeşim taşı, açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş. *krş.* ebū-ḳalemun, ḥacer-i yeşb, yeşf, yeşib, yeşîm ṭaşı. (LME 54b/16)

yāḳūtî: <*Ar.* Yakut taşına ait, yakut taşı ile ilgili. (TEN 13a/4)

yalama ṭuzı: <*T.+T.* Kaya tuzu, doğada billur biçiminde bulunan tuz. (AC 84a/9)

yer çamurı: <*T.+T.* Büyü tutmadığına inanılan bir çeşit toprak. *krş.* ṭîn-i aṣfar, ṭînü'ṣ-ṣanem. (LME 35a/6)

yeryılduzı: <*T.+T.* Sedef hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit toz, pudra. *krş.* fersulūn, irsun, kevkeb-i buyān-mūş, kevkeb-i şāmūs, kevkebü'l-arż, ṭîn-i cezire, ṭîn-i şāmūs**.** (LME 46b/10)

yeşf: <*Ar.* Yeşim taşı, açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş. *krş.* ebū ḳalemun, ḥacer-i yeşb, yāḳūt-ı ḥabeşî, yeşib, yeşîm ṭaşı. (LME 54b/7)

yeşib: <*Ar.* Yeşim taşı, açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş. *krş.* ebū ḳalemun, ḥacer-i yeşb, yāḳūt-ı ḥabeşî, yeşf, yeşîm ṭaşı. (LME 18b/8)

yeşil bilegi: <*T.+T.* Yeşil renkli bileyi taşı. (AC 229a/2)

yeşîm ṭaşı: <*Far.+T.* Açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş. *krş.* ebū ḳalemun, ḥacer-i yeşb, yāḳūt-ı ḥabeşî, yeşf, yeşib.

(LME 7a/8)

yılan ṭaşı: <*T.*+*T.* Rengi ve billur yapısı farklı birçok türü olan, minerallerin başkalaşmasıyla oluşan kütle, serpantin. *krş.* ḥacerü'l-ḥayye. (LME 17a/15)

Z

zāc: <*Ar.* Kükürtle demir birleşimlerinden biri, demir sülfat. (TEN 12a/9, LME 25b/9, AC 81b/3)

zāc-ı aḥmer: <*Ar.*+*Ar.* Kırmızı zaç. *krş.* ḳulḳant, şeb-i aḥmer, şebü'l-ḥulūd. (LME 31b/8)

zāc-ı ḳıbrîsî: <*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Sarı zaç. *krş.* ḳulḳandar, ḳulḳaṭar. (LME 40a/17)

zāġ-ı ḳalye: <*Ar.*+*Ar.* Kalya taşı, deniz otları ve çöven yakılarak elde edilen bir madde. *krş.* ḫışār, ḳalye, şebü'l-ᶜaṣfur, şebü'l-esākife, şeḫār. (LME 26b/2)

zāîr-i surḫ: <*Far.*+*Far.* Kırmızı arsenik. *krş.* zernîḫ-i aḥmer. (LME 25a/12)

zāk-ı şipîd: <*Far.*+*Far.* Alüminyum ve potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde, şap. *krş.* şāb, şeb. (TA 198a/10)

zebedü'l-baḥr: <*Ar.*+*Ar.* Mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz, denizköpüğü. *krş.* ameliyun, ᶜāmūrā, āẕerfiyūn, deñizköpügi, eẕariḳis, ezraḳi, ḥüsn-i yūsuf, izar-ı efyun, kef-i deryā, kerem-i eyyūb, ḳusbūr, şeceretü'l-kef. (LME 25a/10)

zebedü'l-ḳamer: <*Ar.*+*Ar.* Geceleri ay ışığında bulunduğu söylenen şeffaf bir çeşit taş, ay köpüğü, ay taşı. *krş.* ay köbügi, ay ṭaşı, baṣāḳü'l-ḳamer, efrusaliyin, ḥacerü'l-ḳamer, raġvetü'l-ḳamer. (LME 26a/3)

zeberced: <*Ar.* Zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan bir süs taşı. (LME 17a/9)

ẕeheb: <*Ar.* Altın. *krş.* altun, zer. (TEN 49b/17, LME 23a/20)

ẕehebî: <*Ar.* 1. Altınla ilgili. 2. Altından yapılma 3. Altın renginde. (TEN 83b/10)

ẕeheb-i ebyaż: <*Ar.*+*Ar.* Gümüş. (TEN 69b/17)

zehrü'n-nuhās: <*Ar.*+*Ar.* Dökme bakır. (LME 25b/8)

zencār: <*Ar.* <*Far.* Bakır pası cinsinden bir göz taşı, jengar. *krş.* cengār, enarin, jengār, ḳalem-i çengār, ḳalem-i zengār, ḳısiṭus, zengār. (TEN 115/13, LME 25a/7, AC 243a/11)

zencār-ı ᶜIrāḳî:<*Ar.*+*ö.a.*+*nisbet î'si.* Irak'a has bir tür jengar. (AC 235a/9)

zencārî: <*Ar.* <*Far.* Jengar ile ilgili, pas renginde.(TEN 13a/17)

zencefre: <*Ar.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esperenc, esrikun, ḳabari, seyl-i ḫūn, siliḳun, sîrḳūn, sülügen**,** şengerf, zerḳūn. (LME 6b/14, AC 179b/ 10)

zenġār: <*Far.* Bakır pası cinsinden bir göz taşı, jengar. *krş.* cengār, enarin, jengār, ḳalem-i çengār, ḳalem-i zengār, ḳısiṭus, zencār. (TEN 101/6, LME 10a/2, TA 214b/5)

zer: <*Far*. Altın. *krş.* altun, ẕeheb. (TA 261/6)

zer-i surḫ: <*Far.*+*Far.* Toz hâlinde altın, altın tozu. *krş.* altun ṭopraḳ, tibr. (LME 26b/9)

zerḳūn: <*Far.* Silikon, kırmızı, yapışkan bir madde. *krş.* esperenc, esrikun, ḳabari, seyl-i ḫūn, siliḳun, sîrḳūn, sülügen**,** şengerf, zencefre. (LME 25b/19)

zernîḫ: <*Far.* Zırnık, arsenik. *krş.* aġber. rehîc, sıçan otı. (TEN 8b/6, AC 81a/3)

zernîḫ-i aḥmer: <*Far.*+*Ar.* Kırmızı arsenik. *krş.* zāîr-i surḫ. (TEN 142b/18)

zernîḫ-i aṣfer: <*Far.*+*Ar.* Sarı zırnık, sarı arsenik. *krş.* el-ᶜilm-i aṣfar, ersaniḳun, ṣarı zernîḫ, zernîḫ-i bedeḫşî. (TEN 142b/18)

zernîḫ-i bedeḫşî: <*Far.*+*Far.* Sarı zırnık, sarı arsenik. *krş.* el-ᶜilm-i aṣfar, ersaniḳun, ṣarı zernîḫ, zernîḫ-i aṣfer. (LME 25a/12)

zernîḫ-i esved: <*Far.*+*Ar.* Siyah arsenik. *krş.* ḳara zernîḫ. (TEN 142b/18)

zîbaḳ: <*Far.* Cıva. *krş.* ābıḳ, ᶜaynü'l-ḥayāt, elfiya, el-ġayẕ, el-ġurād, el-lebenü'l-ḥamel, ez-zemūmü'l-ḥayy, en-nāfilü'ṭ-ṭār, en-nūrü'z-zevārūḳ, er-rūḥānî, er-ravġ, ġıbā, jîve. (TEN 8a/19, LME 2b/15, AC 107b/2)

zîbaḳî: <*Far.* Cıva ile ilgili. (TEN 11a/7)

zîbaḳiyyet: <*Ar.* Cıvalı oluş. (TEN 12b/19)

zift: <*Ar.* Katran ve diğer organik maddelerin buharlaşmasından veya damıtılmasından elde edilen, kolay kırılan, az ısı ile eriyen, katı, siyah, parlak madde, karasakız. *krş.* baṭralavan, ḳîr, mumya. (TEN 301/17, LME 9a/5, AC 81a/6)

zücāc: <*Ar.* Sırça, cam. *krş.* ābgîne, ṣırça. (TEN 117b, LME 25b/5)

zücāc-ı firᶜavnî: <*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Zümrüte benzer yeşil renkli sert bir taş. (TA 262a/2)

zücāc-ı Şāmî:<*Ar.+ö.a.+nisbet î'si.* Şam sırçası. (AC 252a/10)

ẕühūb: <*Ar.* Altınlar. (TEN 49b/17)

zümürrüd: <*Ar.* Cam parlaklığında, yeşil renkte, saydam bir süs taşı, doğal alüminyum ve berilyum silikatı. (TEN 8a/5)

SONUÇ

1. Çalışmada XV.-XVII. yüzyıllar arasında yazılmış altı ayrı tıp yazmasında 554 madencilik terimi tespit edilmiştir. Bunlardan Türkçe olanlarının sayısı 51'dir (% 9,21). Diğerleri şöyledir: 256 Arapça (% 46,21), 131 Farsça (% 23,64), 37 Grekçe (% 6,68), 1 Çince (% 0,18), 1 Latince (% 0,18), 1 Süryanice (% 0,18).

2. Farklı dillerin kelimelerinden oluşan 62 birleşik kelime (% 11,19) ve hangi dilden geldiğini bilemediğimiz 13 kelime (% 2,35) vardır. Farklı dillere ait iki kelimenin bir araya gelmesinden oluşan 62 birleşik kelimenin oluşum şekilleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Bir adet kelime ise (% 0,18) (*cehennem deresi ṭaşı*) Arapça, Farsça ve Türkçe üç kelimenin bir araya gelmesi ile oluşmuştur.

Tablo 1. *İki kelimeden oluşan birleşik kelimelerin oluşum şekilleri*

		İkinci Kelime				
		Arapça	*Farsça*	*Türkçe*	*Grekçe*	*?*
Birinci Kelime	*Arapça*		**14**	**5**	**3**	**2**
	Farsça	**13**		**4**		
	Türkçe	**7**	**9**		**2**	**1**
	Grekçe			**2**		

3. XV.-XVII. yüzyıllar arasında yazılmış altı tıp yazmasında tespit edilen 51 Türkçe madencilik ve mineral terimi, standart Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında küçük ses değişiklikleriyle varlığını hâlâ sürdürmektedir.

4. XV.-XVII. yüzyıllar arasında yazılmış altı tıp yazmasında aynı madencilik ve mineral teriminin bazen Türkçe, bazen Arapça, bazen Farsça, bazen Grekçe ismi tercih edilmiştir. Hatta bu duruma aynı eserde bile rastlanır. Örneğin LME'de "sedef hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit toz" olan madenin *yeryılduzı* (T.); *fersulūn* (Far.), *irsun* (Gr.), *kevkebü'l-arż* (Ar.) olmak üzere 4 farklı dildeki ismi belirtilmiştir.

5. Bu çalışma, Osmanlıca madencilik ve mineral terimleri üzerine daha kapsamlı bir sözlük çalışmasının yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Yapılacak böyle bir çalışma sadece Osmanlıca maden ve mineral terimleri araştırmalarına değil; tıp tarihi, coğrafya, kimya gibi alanlardaki araştırmalara da katkı sağlayacaktır.

SİMGE ve KISALTMALAR

AC : Alâim-i Cerrâhîn

Ar. : Arapça

Çin. : Çince

Far. : Farsça

Gr. : Grekçe

krş. : Karşılaştırınız

Lat. : Latince

LME : Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ

M : Mürşid

ö.a. : özel ad

Rum. : Rumence

Sür. : Süryanice

TA : Terceme-i Akrabâdîn

TEN : Tuhfetü'l-Erîbi'n-Nâfia li'r-Rûhânî ve't-Tabîb

TM : Tertîb-i Mu^{c}âlece

< : Sözcüğün ilk şeklini gösterir.

\+ : Birleşik sözcüklerde sözcükler arasına konmuştur.

? : Kelimenin yapı bakımından / köken bakımından tahlilinin şüpheli olduğunu, kesin olmadığını gösterir.

KAYNAKÇA

ARGUNŞAH, Mustafa (1990), "15. Yüzyılda Yazılmış Tuhfe-i Murâdî İsimli Cevhernâme'de Geçen Değerli Taşlarla İlgili Terimler", *Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.6, s.1-20.

BAYAT, Ali Haydar ve OKUMUŞ, Necdet (2004), *Mürşid (Göz Hastalıkları) İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

DEMİRLİ, Ekrem (2012), "Hezârfen Hüseyin B. Câfer İstânköyî'nin Fihrîsü'l-Ervâm Adlı Eserinde Geçen Bitki Adları", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S.46, s.1-28.

DOĞAN, Şaban (2009a), *Terceme-i Akrabâdîn Sabuncuoğlu Şerefeddin (Giriş-İnceleme-Metin- Dizinler)*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

DOĞAN, Şaban (2009b), "15. Yüzyıla Ait Bir Tıp Terimleri Sözlüğü: Terceme-i Akrabâdîn'in Istılah Lügatı", *Turkish Studies*, C.4, S.4, s. 250-316.

EYÜBOĞLU, İ. Zeki (2004), *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınlar, 4. bs., İstanbul.

GÜMÜŞATAM, Gürkan (2009a) *Hazâ Kitâb u Hükemâ-yı Tertîb-i Mu^{c}âlece Adlı Eser Üzerine Bir Dil İncelemesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

GÜMÜŞATAM, Gürkan (2009b), "Eski Anadolu Türkçesi Eserlerinden Tertîb-i Mu^{c}âlece'deki Organ Adlı Tıp Terimleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S.1, s.25-50.

GÜMÜŞATAM, Gürkan (2010), "Eski Anadolu Türkçesinde Eczacılık Terimleri ve Bu Terimlerin Tıp, Botanik, Zooloji, Madencilik, Kimya Terimleriyle İlişkileri", *Turkish Studies*, C.5, S.2, s. 1076-1080.

GÜMÜŞATAM, Gürkan (2012), "Eski Türk Tıbbında (XIV. - XVI. yüzyıllar) Ölçüler ve Ölçme Usulleri", *Turkish Studies*, C.7, S.1, s.1189-1216.

GÜRLEK, Mehmet (2011), *İbrahim Bin Abdullah'ın Cerrâh-nâme (Alâ'im-i Cerrâhîn) Adlı Eseri (Giriş-Metin-Sözlük)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

GÜRLEK, Mehmet. (2011), "'Alâ'im-i Cerrâhîn'de Geçen Bitki Adları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S.7, s. 123-145.

GÜVEN, Meriç (2009), " Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Tıp Yazmalarındaki Türkçe Organ Adları Üzerine Bir İnceleme", *TÜBAR Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.26, s. 185-218.

KAHYA, Esin (1978), "İki Osmanlıca Metinden Derlenmiş Anatomi ve Fizyoloji Terimleri", *Bilim ve Kültür Dili Olarak Türkçe*, s. 235-269.

KUTLAR, Fatma Sabiha (2005), *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-nâme*, Öncü Kitap, Ankara.

KÜÇÜKER, Paki (2010), "Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ'da Türkçe Bitki Adları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S. 11, s. 401-415.

MURAD, Sibel (2009), *Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ Derviş Siyâhî Lârendevî (Giriş-İnceleme-Metin- Dizinler)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ÖCAL, Muammer, GÜNGÖR, Gültekin ve GÖK, M. Şükrü (1999), *Resimli Maden Terimleri Sözlüğü,* Eti Holding Yay., Ankara.

ÖNLER, Zafer (1987), "Hacı Paşa'nın Müntehāb-ı Şifâ Adlı Eserinde Geçen Bitki Adları Üzerine", *Türk Dili,* S. 413, s. 403-407.

ÖNLER, Zafer (1988), "XIV.-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitaplarındaki Bitki Adları Üzerine", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 52, s. 53-63.

ÖNLER, Zafer (1989), "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri", *TDAY Belleten-1958* s. 89-130.

ÖNLER, Zafer (2004), "XIV.-XV. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Türkçe Bitki Adları", *Kebikeç,* S.18, s. 273-301.

SÜVEREN, Kenan (1991), *İbn-i Sina (980-1037)'nın Akrabâdîn Eseri ile Şerefeddin Sabuncuoğlu (1385-1468)'nun Akrabâdîn Eserinin Tıp ve Bilim Tarihi Açısından Karşılaştırılması*, Doktora Tezi, GATA Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

THRUSH, Paul W. (1996), *Dictionary of Mining Mineral and Related Terms*, US Bureau of Mines, American Jeological Institute, 2. bs., Washington.

TOKAT, Feyza (2012), *Hezârfen Hüseyin Efendi'nin "Tuhfetü'l-Erîbi'n-Nâfia li'r-Rûhânî ve't-Tabîb"i (İnceleme-Metin-Dizin)*, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

TÜRKMEN, Seyfullah (2006), *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri,* Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.